

Висока школа струковних студија
за образовање васпитача
Нови Сад

Петра Драпшина 8

21000 Нови Сад

ДРАМСКА УМЕТНОСТ И ДОБРОБИТ ЗА ЕМОЦИОНАЛНИ РАЗВОЈ ДЕТЕТА

МАСТЕР РАД

Професор: мр Јованка Улић

Студент: Тања Рајачић

Чланови комисије:

Број индекса: 30м/21

др Ивана Игњатов Поповић

др Анико Уташи

Нови Сад, септембар 2024 .

*„Позоришће је један од најјениознијих човекових
компрописа са самим собом“*

Роналд Харвуд

АПСТРАКТ

Уочавајући потребе деце предшколског и нижешколског узраста за подршком приликом остваривања социјалних односа са групом вршњака и одраслих, аутор је истражио драмски метод као могућ метод у помоћи деци у развоју самопоуздања. Циљ овог истраживања био је евалуација утицаја драмског израза у емоционалном изражавању детета, као и промену перцепције у доживљају себе. Постављена хипотеза према којој се кроз одређене технике драмског израза може позитивно утицати на развој самопоуздања код деце, показала се као тачна на основу добијених резултата. Резултати су добијени квантитативном и квалитативном анализом. Подаци за квантитативну анализу су добијени бележењем учесталости самоиницијативног учествовања детета у понуђеној активности као и дужина трајања излагања детета на активностима. Квалитативно се евалуирало понашање и спремност детета да учествује у активностима. Узорак на ком се вршило истраживање је група од деветоро деце током шест драмских радионица. Резултати квантитативне анализе показује раст процене детета у односу на почетно стање процене кроз пораст учесталости излагања у ативностима и дужини њиховог трајања, док квалитативна анализа показује већу посвећеност као и већу спремност на учествовању у активности. Постављањем мањих захтева, затим континуираном излагању деце ситуацијама у којима могу да провежбају свој наступ пред другима, код деце расте самопоуздање и спремнија су за комуникацију са групом деце и одраслима, као и презентовање својих знања пред другима. Развојем самопоуздања, расте и могућност за бољим постигнућима деце у школи.

Кључне речи: Игра, драмска уметност, емоционални развој

ABSTRACT

Seeing the need of preschool and elementary school children for support in creating social relationships with peers and adults, the author studied the drama-based pedagogy method as a potential tool in developing a child's self-confidence. The goal of the study was the evaluation of the drama-based method in the emotional expressions of the child as well as the shift in perception of his own image. The above-mentioned hypothesis, according to which certain drama-based techniques of expression can positively influence the development of self-confidence in children, proved to be correct based on the results of the study. The results were obtained through quantitative and qualitative analysis. The data for quantitative analysis were obtained by recording the frequency of self-initiated participation of a child in a given activity as well as the duration of the participation. The qualitative data were evaluated based on the child's behavior and willingness to participate in activities. The sample size on which the study was conducted was a group of nine children during six drama-based group work sessions. The results of the qualitative analysis show an increase in the evaluation of the child's performance relative to the evaluation at the beginning of the study through an increase in frequency and the duration of the child's participation in the group activity, while the results of the quantitative analysis show an increase in dedication and willingness to participate in activities. By imposing less stringent requirements, continually exposing the children to situations in which they can practice performing in front of others, the self-confidence in children rises and they are more equipped for communication with a group of children and adults as well as presenting their knowledge and ideas to others. By developing self-confidence, the potential for better achievements by children in school also increases.

Keywords: Play, dramatic arts, emotional development

Садржај:

Апстракт

Увод.....	2
1. Теоријски део.....	3
1.1. Значај игара и улога у развоју мозга.....	3
1.2. Значај емоционалне интелигенције за развој самопоуздања.....	4
1.3. Драмска уметност.....	6
1.4. Драмска педагогија.....	7
1.5. Драмске технике.....	8
1.6. Радионичарски начин рада	12
1.7. Радионице „Учини то необично“	20
1.8. Место драмске игре у Основама програма Године узлета.....	27
2. Методологија истраживања.....	29
2.1. Предмет истраживања.....	29
2.2. Проблем истраживања.....	29
2.3. Циљ истраживања.....	30
2.4. Задаци истраживања.....	30
2.5. Хипотеза истраживања.....	31
2.6. Методе, технике и инструменти истраживања.....	31
2.7. Популација и узорак истраживања.....	31
2.8. Организација и ток истраживања.....	31
3. Резултати истраживања и њихова интерпретација.....	33
4. Закључак.....	49
Литература.....	51
Прилози	52

УВОД

У сенци данашњег темпа живота, све већих захтева који окружују децу и њихове породице, деца која су сензитивна и којој је потребна додатна подршка како би развили резилијентност остају без системске подршке. Родитељи без довољно времена или компетенција, деца без довољно прилика и подршке, напосто требају помоћ. Јачати дечије самопоуздање, кроз деци најближе активности, игре, задатак је све већег броја одраслих који се баве децом. Ова потреба појављује се не само на нашим просторима већ је потребна и глобално, у свим деловима света. Задатак одраслих који се баве децом јесте осмислити програме подршкен деци која треба да развију веће самопоуздање, како би имала више прилика да покажу своја знања и умења. Танка је линија између развијања самопоуздања и егоцентризма, и родитељи често не разликујући ове термине утичу на дете подршком егоцентризму, хвалећи личност а не чињење, делање и понашање детета. Последица оваквог утицаја на дете јесте ниско самопоуздање када је у питању и вршњачка заједница али и одрасли ван контекста породице. Сусретајући се са оваквим и сличним проблемима, када дете у реалном контексту нема самопоуздања да покаже своје знање и умење, осмислили смо програм под називом „Учини то необично“ како бисмо подржали децу да се оснаже пред децом и одраслима и заступају себе и своје ставове.

1. ТЕОРИЈСКИ ДЕО

1.1. Значај игре и улога у развоју мозга

Игра је природни свет детета, она је начин како деца уче о себи, другима и свету који га окружује. На нашим просторима игра је добила на значају у свим програмима који су се бавили предшколским васпитањем и образовањем као и у актуелном програму Основе програма предшколског васпитања и образовања „Године узлета“ у ком има круцијалну улогу. У овом програму игра се дефинише као „слободно изабрано, саморегулисано и суштински мотивисано чињење у коме се дете добро осећа, активира све своје потенцијале и превазилази своје границе“ (Године узлета, 2019, стр.26). Игра је на свом значају добила припадајуће место тек 1989. године када је Канцеларија Високог комесаријата Уједињенх нација за људска права идентификовала игру као право за сву децу, у Конвенцији о правима детета чији је потписник и Србија од 2004 године. Дефинисана је тада као право сваког детета како би постигао свој оптималан развој. Игра је дакле препозната као урођена потреба за истраживањем и савладавањем окружења. Деца у игри користе фантазију која им омогућава да науче више о себи и свом погледу на свет. До тада је игра у фокусу била већином као терапеутско средство у превазилажењу отпора на терапију увлачећи децу у радни савез. Истражујући игру и њен утицај на здравље детета, деведестих година прошлог века, период који се често назива и Декада мозга (Хомејр, Моррисон, 2008), уочили су повезаност између игре и развоја детета. У овом периоду значајна су истраживања неуробиолошког развоја која су идентификовала критичну улогу игре у развоју мозга. Посматрајући децу која се играју и понављају стресне и трауматске догађаје, дошло се до сазнања да траума често остаје „заглављена“ у невербалним деловима мозга (амигвали, таламусу, хипокампусу или можданом стаблу), док способност размишљања о животним догађајима и способност обраде ових догађаја се одвија у предњим режњевима мозга. Како би повезали ове сензације са искуством и обрадом података о том искуству, потребно је створити некакву радњу која би потакла овај спој и освежила сензације које су

„заглављене“. Према овом истраживању (Ван дер Колк, 1994), игра обезбеђује физичку активност, тако да „одигравање“ догађаја помаже мозгу да премести памћење из невербалних делова мозга у предње режњеве. Дакле динамика терапије се дешава унутар игре. Током игре деца могу да одиграју негативна животна искуства тако што их разбијају на мање делове, ослобађају сећања која прате сваки део, прорађују их и добијају нови ниво мајсторства, тј. новог искуства које им служи за развијање резилијентности и превазилажење трауме. Водећи се овим научним достигнућима формирана су удружења за терапијом игром, где терапеути прате теме и обрасце у дечијој игри да помогну деци да спрече или реше психосоцијалне тешкоће и постигну оптималан раст и развој. Терапија игром има богату историју праксе и истраживања, и развој терапије игром ишао је паралелно са развојем области менталног здравља уопште.

1.2. Значај емоционалне интелигенције за развој самопоуздања

Када говоримо о менталном здрављу које је предуслов за здрав и нормалан живот, ми заправо говоримо о емоционалној интелигенцији.

Данијел Големан један од најзначајнијих научника из ове области, а на чија ћемо се истраживања освртати у овом раду дефинише да је „емоционална интелигенција способност препознавања сопствених осећања и осећања других људи, способност мотивисања себе и доброг управљања емоција у себи и у међуљудским односима“ (Големан,1995:16). Емоционална интелигенција сачињена је од више компоненти и класификује се на три модела у зависности од дефиниција научника који су је дали. Према Големану који пропагира мешовити модел компоненти које чине емоционалну интелигенцију, разликујемо свест о себи (самосвест), самоконтролу, емпатију, социјалне вештине и самомотивацију. Како Големан (2021) каже прилике за обликовање различитих видова емоционалне интелигенције пружају се у најранијим годинама. Ове вештине које ће деци бити неопходне у даљем животу, надограђују се на оне из најмлађих дана. Када приликом грађења односа или развијања вештина решавања проблема, дође до

дисбаланса у развијању неких од ових компоненти, јављају се извесни проблеми у емоционалном развоју детета. Једна од честих нуспојава оваквог дисбаланса јесте и смањење самопоуздања. Како знамо да је самопоуздање (*self-confidence*) став о сопственим вештинама и способностима заснован на поверењу у себе и своје способности, јасно нам је од коликог је значаја јачати ову способност. Големан(2021) наводи да је самопуздање један од седам елемената кључних за учење код деце. Изразита прилагодљивост мозга у детињству значи да искуства стечена у овом периоду могу имати трајног утицаја на уобличавање неуролошких образаца као личног доживљаја емоције на стимулусе из околине. Када деца усвоје одређене обрасце, које надограђују у погрешном смеру, јављају се проблеми. Један од проблема са којима се сусрећу деца и њихови родитељи јесте и низак ниво самопуздања који утиче на развој и учење детета. Дете се постепено повлачи у себе и не дозвољава себи да вршњацима и одраслима покаже сва своја знања и умења. Ова појава је данас честа, јер родитељи у најбољој намери мислећи да код деце подстичу самопуздање заправо подстичу егоцентризам, хвалећи личност детета уместо његове поступке. Деца се осећају добро и подржано само у непосредном окружењу породице док у друштву вршњака и других одраслих нису охрабрени да износе своје ставове, знања и умења.

Како сам већ говорила о напретку науке у проучавању мозга и могућношћу да се на његов развој може утицати, један од бенефита је и то да је установљено да се искуством могу променити емоционални обрасци као и облик мозга (Големан,2021). Дакле адекватним утицајем на стварање прилика да деца могу да исправе своју емоцију на одређену ситуацију, можемо код деце развити резилијентност, тј. „развијање отпорности на стрес и изазове, и способност конструктивног приступа проблемима и променама“ („Године узета“,2019:19).

Како знамо да емоције представљају лични доживљај стимуланса из окружења, тако не можемо претпоставити на који је стимулус и зашто је дете имало негативан доживљај док му не пружимо прилику да нам кроз игру то и покаже.

Овим истраживањима дата је стручна потврда онога што је човечанство вековима користило као метод учења, напредовања, преношења знања, забаву али и све остале социо-емоционалне контексте. Како је први степен у развоју човека симболичка игра, она је некако фундаментална за његов целокупни развој. Симболичка игра такође представља и прве облике драмског изражавања. У данашње време „игра као облик комуникације са спољним светом и са самим собом“ (Игњатов-Поповић, 2018) представља и сјајно средство као технику јачања социо-емоционалних компетенција детета. Ако овако поставимо проблематику, долазимо до закључка да је сама игра део велике представе са различитим улогама у којој се развија сваки појединац на себи својствен начин, користећи искуства као основ за даљи напредак.

1.3. Драмска уметност

Како наводи Ивана И.Поповић (2018) спајањем игре и уметности кроз драму, деца добијају простор у којем могу да експериментишу до свог крајњег циља, коначне представе. Сам чин извођења представе не мора бити и сврха игре, само креирање, промишљање и рад на свему ономе што чини представу јесте део драмске игре.

Пратећи историјат драмске уметности, као социјалног феномена, проналазимо да она датира од времена литургија, обреда и ритуала, и усавршавајући своју улогу у људским животима полако се ослобађала религије (Грујић, 2019). Прелазак на световно позориште представља и прве облике пројективних техника ослобађања људске тескобе, промишљања о себи и друштву. Прелазећи дугачак пут од античке Грчке па до данас драмска уметност пролази кроз разне периоде. Оно што се суштински није променило кроз векове јесте поглед на суштину драмске уметности, а то је да је она као последица човекове драмске способности извесни социо-културни феномен. Још је Аристотел поставио темеље оваког погледа на драмску уметност говорећи „Људима је, наиме, од детињства природан нагон за опонашање и човек се од осталих бића разликује тиме што прва своја сазнања стиче путем опонашања...“ (Видука, 2016:9). Ове његове закључке данас

потврђују научна истраживања драмске или симболичке игре раног детињства као и уметничког драмског стварања.

1.4. Драмска педагогија

Данас је драмска уметност једна од важних аспеката која улази у образовање. У циљу постизања квалитетније праксе у настави и бољег постигнућа деце, у савременим школама тежи се ка проналажењима учинковитијег начина и индивидуализације наставног процеса. Савремена психологија упозорава да највећи успех имају они наставни курикулуми који подстичу и јачају компетентност код деце, а поуздано се зна да је кључно у томе искуствено учење. Учење кроз драму јесте једно такво искуствено учење. Кроз драмску активност код учесника бива активирана самосвест, самоактивност и самоиницијатива и то у распону од интелектуалног увида и емоционалних доживљаја па до органских и физиолошких процеса. Оваква обележја драмских активности леже у темељима савремене драмске педагогије (Мијатовић,2011). Драмска педагогија дакле подразумева скуп метода подучавања и учења које се систематски користе драмским изразом као човековом способношћу којом се служи током сазревања и одрастања (Мијатовић,2011).

Још почетком четрдесетих година прошлог века у Великој Британији оформљен је покрет учења кроз драму и представе (Мијатовић,2011). Већ десет година касније Питер Слејд и Брајан Веј тежили су да одвоје драмске активности од позоришних, и они драмску активност виде као игру у чијој је активности акценат неопходно стављати на импровизацију. Почетком седамдесетих година прошлог века, Кевин Болтон и Дороти Хиткот (Стаменковић,2015), уочили су ову важност и развили су теорије и методе којима су желели да смање разлике између позоришне уметности и драмских активности у образовању. Развијају и примењују програм који се заснива на идеји да се у имагинарном контексту преузимају различите улоге, кроз интеракцију, подстицали разматрање различитог угла и гледишта. Овај приступ назвали су „Наставник у улози“ (teacher in role). Хиткот развија надаље овај концепт о заједничком учењу у школама и назива „Плашт

експерата“. Овај приступ подразумева да ученик улази у улогу експерта и да му то помаже да кроз игру улога лакше истражује садржаје одређених курикулима. Сматра да би ученици овако имали холистичко искуство учења. Болтон развија своју концепцију оваквог рада и назива је “Драма за разумевање“. У његовом приступу нагласак се ставља на процес а не на крајњи производ у виду перформанса за публику. Ослањајући се на овакав принцип ослањања на процесе, јавља се крајем деведесетих година „Процесна драма“, чији је најпознатији представник Сесил О’Нил. Овим приступом улога наставника је да пружа подршку, обезбеђује ресурсе и подстиче рефлексију. Као покушаји крајем прошлог века, јављају се још и „Форум театар“ чији је креатор Аугусто Боал, и Театар реалности Пема Швајцера, који заговарају партиципативну улогу гледалаца и деце у унапред припремљеним сценаријима. Циљ им је био социјални и интелектуални развој.

Данас постоји читав мрежа приступа у примени драмске уметности у образовном контексту, који на различите начине одражава везу драмске уметности, позоришне уметности и педагогије. Подстакнуто савременим научним открићима, јављају се многи програми који се баве драмским изразом као алатом за подстицање дечијих компетенција и развоју њихових социјалних вештина, као и терапијским модулима. Фокус модерних програма је на конструктивном решавању проблема користећи своје ресурсе и ресурсе своје околине, јачање дечијих компетенција као и резилијентности. Драмске активности прилагођавају се групи која у њој активно учествује, и граде се индивидуализовани приступи.

1.5. Драмске технике

Како је драмска уметност полако почела да улази и добија на значају у образовању, требало је технике и методе рада прилаготи популацији деце. Размишља се о времену и начину рада са децом кроз драмску уметност. Појављује се потреба за организовањем радионица као облика рада са децом. Приликом планирања структуре радионице, једна од активности радионица јесте и активност из спектра драмских техника. Неке од драмских техника које

се користе у драмским радионицама са децом јесу индивидуална симулативна активност, рад у малим групама, Roll Play, симулација, Brainstorming, студија случаја, дебата, вођена фантазија као и прилагођени приступи или комбинација техника у зависности од потреба радионице.

- Индивидуална симулативна активност представља технику у којој су сви учесници у исто време, независно један од другог, ангажовани неком менталном или физичком активносћу. Свако је фокусиран на свој задатак. Ово захтева неку врсту интроспекције, самоанализе, концентрације... то није увек лако постићи, посебно на првим радионицама или са млађом децом. Ова техника је врло корисна у раду са родитељима јер им обезбеђује извесну дозу приватности. Када дође до размене у групи, свако може да одабере шта ће да исприча или затражи „право на даље „. Када су деца у питању, водитељ може личним примером да утиче да они лакше фокусирају на задатак, тако што ће бити тих и сконцентрисан на активност.
- Рад у малим групама представља основни облик рада у радионици. Рад у групама се одвија такође симултано. Најадекватније је када групе броје 3-5 учесника, или у зависности од задатка могу бити и до 7 учесника по групи. Групни рад може да призведе жагор или буку али то не треба да брине водитеља. Напротив, то је знак да се све одвија како треба. Ова техника је погодна за обрађивање различитих тема, јер сви имају прилику да дају свој допринос постављеном задатку. У колико се често примењује у једној групи, препоручљиво је да се групе мешају, тј. да их чине увек други учесници. Из тог разлога у завршном делу треба одвојити време за игре које доприносе кохезији групе. Веома је важно да водитељ води рачуна да унутар група долази до размена идеја и да група на адекватан начин представи свој рад.
- Roll Play техника подразумева проигравање неких животних садржаја. У свакодневном животу често нам се дешава да у глави одиграмо неке животне ситуације. Постављамо себи питање „Шта ако...“, како бисмо се припремили и лакше носили са датом ситуацијом. У овој техници пројектујемо неку ситуацију

коју можемо да контролишемо. Не можемо предвидети коначан исход, али можемо предвидети неке елементе и са другима поделити искуства, што доприноси томе да се лакше снађемо када до те ситуације дође. Сваки члан мале групе добија улогу (може али и не мора бити унапред објашњена). Потом се учесницима објашњава ситуација и они треба под тим условима да одиграју своју улогу. Кроз ову технику омогућено је проигравање разних улога. Добра је за илустровање одређених ситуација и откривање ставова учесника по одређеним питањима. Ову технику карактерише емотивност јер се учесници стављају на страну појединих ликова. Како би ова техника била ефикасна и сврсисходна, неопходно је да водитељ радионице буде стручан, да уме да помогне учесницима у колико се учесницима закомпликују ставови и емотивно стање. Инструкције морају бити јасне али не превише директивне да се учесници не оптерете техничким детаљима. Треба водити рачуна о времену јер вежба овом техником може понекад и дуго да траје.

- Симулација подразумева имитирање стварних ситуација. Посебно је значајна као део припреме за каснију примену нових знања и искуства стечених у радионици у стварним околностима. Водитељ радионице унапред припрема ситуацију у којој би учесници требали да се нађу (обично постоји сценарио), дели улоге у групи и сви учесници треба да их одиграју што веродостојније до краја симулације. Учесници увежбавањем стварних ситуација добијају самопоуздање за стварне ситуације које их очекују. Код ове технике је нагласак на процесу а не на резултату. За ову технику такође је потребна претходна припрема водитеља, стручност и способност да одреди меру и интензитет симулиране ситуације, тако да се учесници осећају добро. Како би учесници прорадили одређене садржаје потребно је по некад вежбу поновити неколико пута а то захтева доста времена.
- Brainstorming код нас позната као прва асоцијација или лавина идеја, је техника којом водитељ радионице поставља питање и тражи од учесника да му кажу прву асоцијацију на тему, коју он записује на таблу или велики папир тако да је сви виде. За рад са млађим узрастима користе се цртежи који симболишу речено.

Бележе се све идеје ма колико оне биле непримерене, блесаво или шаљиво звучале, пошто је основни циљ вешбе да подстакне све учеснике да се укључе и размрдају. Овом техником добијају се многи драгоцени подаци о учесницима и групи. Може се користити на самом почетку радионице као уводна игра да уведе учеснике у тему али и када водитељ примети да опада концентрација учесника и да их врати у тему. Водитељ треба да буде са јасном идејом о намени ове технике да би могао брзо и лако на лицу места да структурира добијене податке, да их сумира и направи план како да их пласира или усмери рад на даље. Водитељ треба и да на основу групе и учесника процени да ли је потребно успоставити правило (редом у круг или неко друго) или се идеје говоре насумично, како би избегао да говоре само они најгласнији а они повучени не дају свој допринос и мишљење.

- Студија случаја је техника која се ради обично у мањим групама којима се даје детаљан опис неке стварне ситуације. Учесници треба да одговоре на основна питања о чему се ту ради, ко је укључен, шта се дешава, када, како и слично, као и да понуде опције за решавање проблем ситуације. Обично се ради по неком моделу и разматра се његова примена и могуће опције. Група ради на стварној ситуацији са којом може да се идентификује. За рад са овом техником радионичар мора добро да познаје групу и учеснике како би одабрао случај који је свима инспиративан и помаже им у превазилажењу неразјашњених ситуација.
- Дебата је радионичарска техника у којој се учесници поделе у три групе. Водитељ им задаје тему у којој ће сви дебатовати. Једна група наводи аргументе За, друга група аргументе Против, а трећа група су Поротници. Одабир теме мора бити такав да групи буде инспиративан за дебату како би се група заинтересовала и уживела. Кроз ову технику развија се критичко мишљење, нарочито код деце. Учесници морају добро да размисле и направе стратегије како би одбранили своја мишљења и ставове. Ова техника је уз доста стручности и стрпљења добар алат за оснаживање повучене деце. Прво кроз улоге поротника а затим њиховим укључивањем у тимове за и против. Даје поступност у јачању компетенција за

јавни наступ. Водитељ такође треба да води рачуна да дискусија не одвуче време а да се не стигну сумирати резултати тј не направи пресек реченог.

- Вођена фантазија је драмска техника којом се учесницим омогућава да освесте сопствени унутрашњи свет, да га самоанализирају и открију нова сазнања о себи и другима. Водитељ припреми причу која је у тематски везана са проблемом на који се треба сконцентрисати и исприча је деци али тако да деца имају доживљај да су она сама главни лик те приче. Причи обично недостаје крај који треба дете свако за себе да осмисли. Деца могу нацртати свој доживљај и завршетак приче и сва га испричати или се само изразити кроз цртеж. Ова техника је погодна јер водитељ креира и мења текст у складу са потребама гупе и учесника. Да би ова техника била ефикасна водитељ мора да процени да ли је атмосфера у групу добра за њу. Када су деца престаимулисана или динамична боље је одложити за неки други пут и применити неку другу технику.

Све ове технике па и многе друге као што су заједнички цртеж, пантомима, технике замене улога, огртач стручњака, унутрашњи монолог или мисли наглас (Јосиповић, Блажека, Рамбоусек,2000), као и још различитих пројективних техника користе се у раду на радионицама.

1.6. Радионичарски начин рада

Свака од горе наведених техника има своје добре стране али и недостатке. Због тога се током радионице могу комбиновати технике у зависности од потреба деце из групе као и циљева које радионице имају. Радионице „представљају савремени модел групног рада чији је крајњи циљ добробит за учесника, а коју одликује: јасна циљу усмерена структура извођења; подстицајна и пријатна социјално-психолошка атмосфера; лична афирација и залагање; отворена, активна комуникација, као и прихватање различитости међу учесницима“(Павићевић и др.,2020:12). У зависности од тога шта је циљ радионице можемо их сврстати у неколико група.

- Креативне радионице које за циљ имају развој креативности кроз ликовне, драмске, вајарске и друге радионице, као подстицање стваралачког мишљења.
- Едукативне радионице које имају за циљ стицање нових знања и вештина попут ненасилног решавања конфликта, асертивност у комуникацији, читање са децом и многе друге.
- Психолошке радионице су усмерене на развој емоционалних стања и процеса код учесника. Циљ им је очување и унапређење менталног здравља, емоционалне писмености, повећање резилијентности, увид у сопствене компетенције и слично.
- Социјално-психолошке радионице чији је циљ усмерен ка стицању и унапређивање социјалних и комуникацијских вештина. Кроз рад у овим радионицама учесници процесуирају и развијају своја емотивна стања кроз процесе развијања говорничких способности и самопуздања, а све у циљу задовољавања потребе за прихваћеношћу од стране других, као и превентирању друштвено неприхватљивих и ризичних понашања
- Когнитивне радионице као што и назив каже усмерене су на развој и подстицање когнитивних процеса. Развијају се стратегије планирања, као и развој конвергентног и дивергентног мишљења. Стичу се нова знања и вештине кроз решавање проблемских задатака у групи.

Радионице су најчешће део неког програма који има јасан циљ и одређену тематику. Ретко се раде појединачно, већ се најчешће изводе у низу од по неколико радионица. У случају програмског низа радионица прва радионица је увек намењена упознавању учесника као и упознавањем са техникама у раду на радионици. Како бисмо ујединили важност свих учесника групе прве радионице увек служе за међусобно упознавање. У колико се учесници међусобно вече познају овај део се не прескаче јер се сада сви представљамо у једном новом контексту где се показују специфичности сваког од учесника за које можда нисмо знали. Битно је и да сви учесници у радионици седе тако да буду видљиви једни другима (препоручује се форма круга) како би сваки учесник, укључујући и водитеље имао

једнаку видљивост и преглед целе групе. На овај начин су и учесници физички равноправни у групи. Знамо колико је деци, па и осталим учесницима важна предвидивост, стога је битно предочити укратко шта нас очекује током рада и са којом сврхом. Свака радионица има своју структуру и она је веома важна ради организовања активности, постављања задатака и циљева као и правила.

Радионица почиње утврђивањем правила од којих су једна од најважнијих правило даље, правило поверења, правила активног слушања, правило да нема посматрача, правило договореног времена као и правила која се јаве као потребна током радионица.

- Правило „даље“ омогућава сваком учеснику да у колико не жели говорити о нечему или изнети свој став или мишљење може рећи „даље“ без коментара или осуде осталих учесника или водитеља. Поштујући ово правило, учесници ће се осећати добро што не морају говорити о ономе што не желе. У колико учесници превише пута користе ово правило то је знак водитељу да треба интервенисати како би опустео учесника и охрабрио их да је њихов став или мишљење једнако важно као и осталих учесника.
- Правило „поверења“ јесте од веома великог значаја. Оно подразумева да се оно што је речено не износи ван круга. Водитељ треба истаћи важност овог правила и водити рачуна о његовом поштовању како би се одржао континуитет поверења и учесници слободно могли да износе своја искуства, ставове и мишљења.
- Правило „активног слушања“ је такође веома битан чинилац једне радионице. Веома га је важно добро представити учесницима да би спознали колико је важно да слушамо једни друге, јер пажљиво слушање ставова и мишљења других нам омогућава да боље упознамо друге, да увидимо да ли се наши ставови и мишљења разликују од других и да сагледамо проблематику из више перспектива како бисмо сопствене ставове мењали или задржавали.
- Правило да „нема посматрача“ је веома важно како бисмо избегли да они повучени остану неактивни на радионицама, него су сву учесници. Као уступак овом правилу

користи се правило „даље“ по утврђеном договору. Исто важи и за одрасле особе које се налазе у просторији, или су учесници или напуштају просторију.

- „поштовање договореног времена“ је правило које се односи на више временских одредница. Једно је поштовање стизања на време на радионицу како се не би реметио ток радионице увођењем у радионицу оног који касни. Уколико неко мора раније изаћи са радионице то најави у напред и невербалним гестом најави свој одлазак водитељу како не би реметио активност. Следећа временска одредница јесте само трајање активности на радионицама, водитељ треба да најави колико времена има за одређену активност и да благовремено да знак учесницима да активност приводе крају јер време истиче.

Поред ових уобичајених правила, група може донети и нека своја интерна правила као што су прављење пауза, одлазак у тоалет, коришћење мобилних телефона и слично. Корисно је са групом договорити и начин санкционисања онога ко је поштује правила.“ Казна“ мора бити у складу са поштовањем личности и уважавањем његових способности и најбоље је договорити са учесницима у групи. У складу са потребама учесника најбоље је да водитељ предложи санкцију која ће имати утицај на промену понашања учесника. Ако учесник има потребу за кретањем нека му санкција буде нека физичка активност како би задовољио своју потребу за кретањем и умирио се након тога, на пример чучњеви, склекови и слично. Санкције важе за све учесника укључујући и одрасле особе и водитеље.

Након упознавања са темом и циљем радионице и утврђивањем правила следе уводне игре затим следе структурисане активности у средишњем делу, док се у завршном делу фокусирамо на игре за кохезију групе и учесницима се пружа прилика за изношење општег утиска (Ловрић, 2013).

Уводна игра на радионицама има за циљ да побољша динамику и функционалност групе и направи смислени прелаз на активности које су планиране у оквиру теме радионице. Уводне игре су многобројне и бира их водитељ у односу на тему или структуру групе. Оне могу да се односе на упознавање, опуштање, размрдавање и погодне су за поделу учесника у мање групе за потребе даљих активности. Ове игре нису захтевне, уклапају се у

могућности свих учесника тако да код њих изазивају осећај успешности, компетентности и забаве. Уколико активност након уводне захтева већу моторичку ангажованост, за уводну игра бира се игра са моторичким задацима а у колико се жели постићи блиска атмосфера бира се игра за развој кохезије групе. Уводном игром учесници полако улазе у свет теме којом се радионица бави и навикавају се на групни рад.

Средишњи део радионице подразумева потпуни улазак у тему и реализацију циљева и задатака радионице. Започиње кратким коментаром водитеља и давањем јасних инструкција о техници која ће се користити на радионици. Ово је место где се одабиром праве технике постижу жељени ефекти радионице. Суштина овог дела је да изазове лични доживљај учесника, да му помогне да га сагледа и уобличи своја мишљења и емоције, као и да омогући размену међусобних доживљаја учесника. Технике које се користе могу подразумевати рад у паровима, малим групама или групни рад, у зависности од технике. Водитељ ће при креирању радионице у односу на дату групу одабрати технику за коју сматра да ће најбоље одговарати структури активности, теми и постављеном циљу радионице. У зависности од технике, водитељ има задатак да током активности покуша уобличити лични доживљај учесника и да након тога буде подршка приликом размене тих доживљаја. Средства која ће помоћи у евалуацији и размени искустава могу бити продукти са радионице цртежи, приче и слично. Функција размене личних доживљаја има за функцију да учесници увиде разлике и сличности између сопственог искуства и искуства других, и да оваквим учењем подстичу критичко мишљење према властитим искуству. Након тога водитељ има задатак да анализира, обликује и сажме сва искуства учесника кроз давање коментара и омогући учесницима да још једном прокоментаришу продукт радионичарске активности.

У завршном делу радионице анализира се целокупна радионица и даје се могућност учесницима да дају коментар о томе шта им се свидело или не током радионице. Уобичајено је да се у радионицама где су деца учесници евалуира усменим путем у заједничкој активности а може се и понудити попуњавање разних скала и мета задовољства, где деца симболички исказују своје задовољство. Завршни део је такође

прилика да водитељ процени оствареност циља који је поставио и утврди испуњеност очекивања учесника радионицом.

Како смо на почетку радионице имали уводну игру тако на крају радионице завршавамо завршном игром. Она треба да обезбеди учесницима употпуњавање доживљаја, интегрисаност са новим искуствима и сумирање личних доживљаја. За завршну игру бирају се активности за опуштање и игре „затварања радионице“. Водитељ може понудити да учесници сами направе свој ритуал завршетка радионице, како би лакше прихватили њен крај.

Радионице се у зависности од типа радионице и потреба учесника могу изводити у групама од 12-25 учесника, мада је оптимална група 15-20 учесника. Премали или превелики број учесника може и негативно утицати на групну динамику и онемогућити остваривање постављених циљева. Воде их углавном едуковани стручњаци, педагози, психолози, дефектолози, социјални радници и просветни радници. Поред наведених стручњака, водитељи могу бити и едуковани вршњаци. Многи од програма подржавају овај вид вршњачке подршке и органзују програме за вршњачке едукаторе. Пракса је показала да су се млади спремни много више отворити својим вршњацима него одраслима (Ловре, 2013). Радионицу увек воде два водитеља, чија сарадња поспешује динамику рада групе. Водитељи се обавезно припремају за извођење радионице, планирају време, технике, средства као и расподелу одговорности током радионице. Заједнички постављају циљеве и труде се да њихов однос буде спонтан и подржавајући. Ако водитељи не припреме добро радионицу или немају добар договор око улога на активности, то може довести до осипања пажње учесника и квари динамику рада.

Временски радионице могу да трају између 90 и 120 минута у зависности од броја учесника, њихове старосне доби, технике која се примењује као и теме која се обрађује на радионици. Временска динамика на радионицама у напред је утврђена и учесници су упознати са њом.

Атмосфера на радионицама је кључна за остваривање циљева и успешности радионице. Овакву атмосферу својим вештинама и умећем успостављају водитељи радионица.

Улоге водитеља у процесу вођења радионица су :

- Води учеснике кроз процес учења и откривања
- Да учесницима олакша долажење до увида, сазнања и искутава а не нуди готова решења и одговоре
- Да ствара атмосферу у којој се учесници осећају пријатно, што је предуслова за учење и међусобну размену
- Да води учеснике ка томе да сами откривају и то примењују, поставља права питања и креира окружење у ком је комуникација вишесмерна
- Да бира активности за учеснике имајући у виду конкретну циљну групу стварајући атмосферу поверења и прихватања
- Да из позиције сарадника усмерава активност група али све време припада групи
- Да води рачуна да сви учесници равноправно учествују, што значи да и водитељ учествује и саопштава своја лична искуства
- Да увек има у виду да је у радионичарском раду важан процес којим се долази до решења а не само и једино исход
- Да уочава тихе учеснике и ненаметљиво их охрабрује
- Да поштује отпор учесника, у колико неко не жели да учествује у некој активности, не мора
- Да даје и прима повратне информације (специфичне, описне, усмерене на понашање и слично)
- Да посматра глобално дешавања у групи, прати учеснике појединачно а истовремено прати и своје доживљаје.

Особине успешног водитеља радионице подрзумевају да водитељ

- Поседује висок степен толеранције на фрустрације и различитост
- Поседује вештине да се поново фокусира на задатак ако се оде предалеко од теме
- Поседује вештину да са неочекиваним догађајима уради нешто, тј. искористи то као прилику за учење
- Поседује вештину да пружи праве подстицаје сваком учеснику

- Поседује вештину слушања са посебном пажњом и отвореношћу, и буде отворен и да прима и уважава оно што му учесници саопштавају
- Поседује сналажљивост
- Поседује флексибилност
- Поседује аутентичност
- Има јасан говор
- Је заинтересован за рад и сваког учесника радионице

Шта не ради успешан водитељ радионице:

- Не процењује, не стигматизира, не етикетира, не критикује учеснике
- Не „изнуђује“ одговоре, поштује право „на даље“ сваког учесника
- Не врши притисак, не нуди у напред готова решења, већ их усмерава у њиховом самосталном трагању за могућим решењима
- Чак и кад постоје тачна и погрешна решења (у неким радионицама које се тичу личних искустава таква решења и не постоје), водитељ их ни на који начин не кажњава нити награђује . свако решење па макар и погрешно користи као нову ситуацију за учење.

Имајући све ово у виду, чак и са добрим планом, водитељи се по некад сусрећу и са проблемима јер учесници могу бити пасивни, да не износе своја мишљења или такозвани „минери“, они који својим понашањем или говором нарушавају ток активности, да недостаје материјал за рад или је простор неадекватан.

Већина ових проблема може да се спречи пажљивим планирањем наредних радионица где ће се отклонити ови проблеми. Након сваке радионице водитељи треба да направе евалуацију радионице, сагледају које су критичне тачке на њој биле и осмисле како ће се оне превазићи. Анализом учесника такође се може доћи до драгоцених података о томе које технике треба примењивати, а које нису погодне за дату групу.

1.7. Радионице „Учини то необично“

По горе наведеним принципима креирања и реализације радионица, направљен је и програм „Учини то необично“ аутор Катарине Мајкић и Тање Рајачић, из Центра за развој потенцијала деце и младих „Play“ из Новог Сада. Програм је за циљ имао јачање и развој самопуздања деце од 6-8 година.

На идеју за креирање програма дошло се сагледавањем потреба родитеља који су долазили у „Play“ центар тражећи помоћ и саветодавни рад стручњака педагога и психолога центра. Поред породичних третмана и индивидуалних третмана са децом, исказала се потреба да се у рад центра уврсте и радионице које ће имати за циљ јачање самопоуздања код деце.

Програм је креиран како би се подстакло целокупан емоционални развој детета од базичног до виших нивоа разумевања емоција, који је реализован у три модула по шест радионица.

У оквиру првог модула у ком смо вршили истраживање у фокус се стављао на развој емоционалне писмености, унапређивање вештина за препознавање неких основних емоција, као и експресије емоција на безбедан и креативан начин. У радионицама осим драмског израза који је доминантан као техника, ослањали смо се и на игру, покрет, звук и ликовни израз. Користећи се овим методама код деце се развијало апстрактно мишљење и постепено су прелазила на сложенији вид комуникације- говорно изражавање.

Током радионице говорили смо о томе зашто су нам осећања важна, чему нам она служе, како их препознајемо код себе, а како код других, како да их освестимо и на аутентичан начин „ослободимо“ из себе. Научити како да осећања „раде“ за нас, важан је процес у развоју емоционалне интелигенције. Разумети сопствена али и туђа осећања, важан је развојни задатак, који је битно савладати у предшколском и рано школском узрасту.

Драмске технике које су примењиване у првом модулу јесу позориште сенки, Roll Play техника, рад у малим групама, симулација и Brainstorming , развојни покрет Веронике Шерборн.

Рад се одвијао у малим групама од по 9 деце, како би се омогућило сваком детету довољно простора да истражује и проналази своје аутентичне начине изражавања.

Радионице су планиране ситуације учења, са јасном динамиком и улогама деце и одраслих.

Радионице су реализоване у сарадњи са студентима педагогије и психологије Филозофског факултета у Новом Саду, који су присуствовали радионицама, активно учествовали у њима и бележили статистичке податке. Студенти су имали прилику бити један од водитеља на радионицама као и евалуирати радионице и креирати сценарија за наредне радионице.

Свака радионица имала је своју структуру, коју су унапред договорили и написали водитељи радионице. Табеларним приказом планиране су све активности (прилог 1).

Како се деца из групе нису познавала, а да бисмо им показали како су сви, па и они лично део групе, на хамер папир смо исписали њихова имена, и приликом доласка деце смо их упућивали на пано и давали им упутства да поред имена нешто нацртају, допишу, украсе слова имена и слично (слика 1.). На свакој радионици је задатак био различит.

Слика 1. Пано са именима

Свака од радионица имала је свој назив који је симболично говорио о томе шта ће се дешавати у свакој од радионица. Оно што је повезивало све радионице првог модула у једну складну целину, јесте силуета сваког детета које смо направили на првој радионици. Ову силуету смо користили као сублимирање емоција и доживљаја са радионице на личном

плану и њено представљање на силуети, која се сваком радионицом употпуњавала до њене крајње формулације и доживљаја себе као сопственог суперхероја.

На почетку прве радионице установили смо правила понашања и направили договор о раду. Радионице смо почињали уводном игром „Име и покрет“, током које је свако дете изговарало своје име (Ја се зovem...) и показало неки покрет целим телом или неким делом тела (рукама, ногама, главом) и онда је цела група понављала тај покрет и поздрављала га (Здраво...). Ову игру смо имали на почетку сваке радионице као уводну игру јер се показала као омиљена међу децом, изазивала је велико задовољство код деце, и лако нас је уводила у заједничке активности.

Средишњи део радионице се разликовао на свакој радионици. На првој радионици која је носила назив „Ко си ти, ко сам ја?“ у средишњем делу користили смо развојни покрет Веронике Шербурн као технику за овладавањем простором, сопственим телом и упознавањем тела осталих учесника. Уследило је осликавање силуета сваког детета, њихово постављање у простор (на неки од зидова, по жељи детета) и помоћу рефлектора прављење сенки које се ослањају на силуете (слика 2.). Посебан акценат дат је перспективи сенке у односу на силуете и само дете. Након тога, свако дете је имало прилику да се представи путем позоришта сенки (слика 3.).

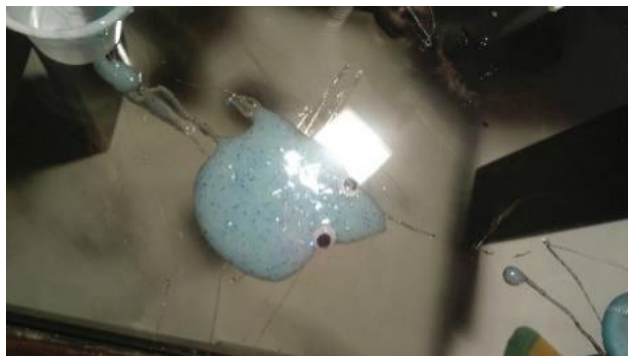
Слика 2. Сенке на силуетама

Слика 3. Представљање путем позоришта сенки

На другој радионици под називом „Чудна бића из мозгића“, средишњи део је био фокусиран на личне пројекције деце, где смо желели да изазовемо жељу детета да кроз пројекцију говоре о својим промишљањима. Користили смо технике индивидуалне симулативне

активности, у којој је свако дете за себе правило љигавца (смесу која се лако обликује и мења облик) и анимирајући га на подлози правило причу о њему (слика 4.).

Слика 4. Анимација љигавца

Техника којом смо се служили на трећој радионици а која је имала назив „Страх“ била је вођена фантазија. Учесници су након измишљене приче о мачету која је служила као полазна основа за креирање сопствених прича о страху, направили фигурине од папира које су представљале њихове страхове и од њих креирали сопствене приче за позориште сенки (слика 5.). Након тога су суочили своје фигурине са сопственим силуетама, играјући се опет сенкама и перспективама у односу на величине сенки и силуета (слика 6.).

Слика 5. Прича о страховима

Слика 6. Сенка и страх

Четврта радионица имала је за тему „Љутњу“. Ова радионица у свом средишњем делу имала је дебату као технику којом су се деца вербално изражавала али и пројективну игру „поглед кроз туђе наочаре“ Након одслушане приче „Братска свађа у Љуткограду“, уследила је дебата око тога ко је у праву а ко није. Поделили смо се у групе за и против, а они који тренутно нису имали мишљење били су поротници. Након дебате, понудили смо деци да

направе своје наочаре од папира и да се након тога суоче са својим ситуацијама љутње испред огледала (слика 7.) а након тога размене наочаре и погледају перспективе других (слика 8.).

Слика 7. Љутња испред огледала

Слика 8. Поглед кроз туђе наочаре

Наредна, пета радионица под називом „Туга“ бавила се процесом туговања. Кроз вођену фантазију и „Причу из чаробне шуме“ у којој је жежић добио писмо и постао тужан, а никоме није рекао шта га је растужило деца су индивидуално креирала крај приче и излазак из процеса туговања тако што су „поразговарала“ са жежићем (слика 9.). Процес туговања је представљен као пролазак кроз тунел на ком се на почетку не види крај али се на крају ипак изађе из њега са новим искуством (слика 10.).

Слика 9. Разговор са жежићем

Слика 10. Процес туговања

На завршној, шестој радионици првог модула, која је носила назив „Моје супер моћи“ , оснажили смо децу да причају о својим јаким странама. У средишњем делу радионице био је фокус на силуетама које су деца у претходним радионицама попуњавала дајући им лични

печат доживљаја са радионица (слика 11.). Довршили су своје силуете и представили нам се као суперхероји са својим моћима (слика 12.).

Слика 11. Завршетак силуета

Слика 12. Моје супер моћи

Након активности средишњих делова радионице, следио је завршни део са евалуацијом целе радионице (слика 13.) и ријуталним завршетком, групним загрљајем.

Слика 13. Евалуација радионице

Након евалуације и завршетка радионице, деца су исказала жељу и потребу да још неком активношћу употпуне радионицу, а време које смо имали за кратак разговор са родитељима који су долазили по децу, користили смо паралелно за игре за развој кохезије групе као што су „Шејкер“ или „Магнети“. Кроз обе игре упућивали смо једни другима лепе мисли, речи и осећања.

Након сваке радионице, водитељи радионица и радионичари су имали евалуативни састанак и израђивали су извештај о раду и дешавањима на радионици, како би се направио план за наредну радионицу у складу са потребама деце и групе (Прилог 2.)

Наредни модул усмерен је на развој комплексних социо-емоционалних вештина, који следе након базичног модула. Теме другог модула „Учини то необично 2“ су:

- Ја у очима других
- Вођена фантазија- острва
- Путовање на острва
- Вулкани
- Ја поглавица на свом острву
- Приче о емоцијама

1.8. Место драмске игре у Основама програма предшколског васпитања и образовања „Године узлета“

„Само је један период живота са толико отворених могућности, у коме човек са толико енергије, истрајности и ентузијазма овладава и развија сложене капацитете од којих ће зависити његове будуће могућности, његова личност и успешност функцинисања у даљем животу. Тај период је предшколски узраст.“ (Године узлета, 2019:9). Овако почиње концепција Основа програма предшколског васпитања и образовања у Републици Србији. Званичан програм, који се од ранијих програма у Србији, суштински разликује у томе што се фокус више ставља на процесе а не на продукте. Програм препознаје веру у капацитет детета, његове компетенције да учествује у свом учењу и развоју, као и значај игре и заједничког учешћа деце и одраслих за учење и развој. Овај концепт Основа програма у потпуности се уклапа у слику о детету и његовом развоју која је заснована на научним истраживањима а коју већ увелико користе многе државе. Програм који је фокусиран на односе и делање кроз деци најближи облик учења, а то је игра, даје подршку детету у њеној персоналној, делатној и социјалној добробити. Игра као основни алат и модел рада са децом, најзначајнији је аспект овог програма. У програму препознајемо три модела игре: отворену, проширену и вођену, али у основи сваке од наведених модела игара препознајемо симболичку игру као полазиште за активност детета у њој. Без обзира да ли је дете проиграва неки садржај или истражује, оно се ставља у неку улогу и кроз њу дела. Када овако посматрамо дечију игру видимо да у њој доминирају драмске активности. Улога васпитача јесте да кроз подупирање и проширивање дечије игре, моделује и усмерава дете тако да садржај којим се бави помаже у развоју његових компетенција. У овом смислу, васпитач посматра дете у игри, затим структурира средину и обезбеђује материјале тако да створи услове да дете може да се слободније и креативније изрази. Овај програм је отворен и подржава и сваки облик рада са децом међу којим је драмско педагошки приступ. Вешт васпитач лако може уврстити у рад групе и неке од драмских активности и техника, које могу прећи и у ритуале или рутине групе, или када достигну испуњење свог примарног

циља, могу се заменити другима или усложнити (увести нова правила, ликове или материјале).

Ефекти имплементирања Основа програма „Године узлета“, тек се сада у по неким срединама које су раније почеле са имплементацијом, стидљиво виде. Велика промена у курикулуму нашег националног програма није свуда имплементирана у исто време, као и ни на увек јасан и разумљив начин, те су и ефекти програма за сада нејасни. Један од проблема другачијег погледа на то како дете учи јесте и транзиција деце из једног система у други на свим нивоима. Тек када се системи уједначе у свом виђењу детета и начина на који дете учи и функционише, видеће се и прави ефекти програма. Подршку новом програму осим професионалаца у предшколском васпитању и образовању пружа и велики број стручњака из владиног и невладиног сектора. Задатак свих нас заједно је да својим програмима, знањима и научним достигнућима радимо за добробит детета и помажемо даљем развоју науке у том правцу. Свој допринос је дала и организација Центар за развој деце и младих „Play“ из Новог Сада, која је кроз кратко истраживање дела свог рада кроз програм „Учини то необично“, дошла до занимљивих потврда.

2. МЕТОДОЛОГИЈА ИСТРАЖИВАЊА

2.1. Предмет истраживања

Предмет истраживања је испитивање повезаности између излагања јавном наступу кроз драмске радионице и јачања слике о себи и развоја самопоуздања код деце.

Израз излагања јавном наступу као и јачање слике о себи и развоја самопоуздања код деце, означава у овом раду ниво учешћа деце у радионицама „Учини то необично“ у складу са узрасним карактеристикама.

Циљ овог програма је развијање социо-емоционалних вештина код деце, што подразумева и развој самопоуздања и позитивне слике о себи кроз игру, развојни окрет и драмски израз. Пратећи модерне токове живљења, деца у данашње време изложена су много више и чешће садржајима кој од њих очекују разне вештине емоционалне регулације, а мање прилика да разумеју и прораде кроз слободне и флексибилне садржаје. Искуства из праксе показују да деца имају много когнитивног знања а низак ниво практичних вештина. Деца која имају развијене вештине емоционалне регулације и експресије у већем степену су прихваћена од стране вршњачке групе, те имају виши ниво самопоуздања и остварују већа академска постигнућа. Стога се период раног и средњег детињства препознаје као кључан за оснаживање и подстицање управо емоционалних вештина.

2.2. Проблем истраживања

Истраживање се бави проблемом учинковитости чешћим и учесталијим излагањем деце јавном наступу, кроз разне облике драмског израза, повезан са јачањем самопоуздања и већом френкветношћу јавног говорења пред вршњацима и одраслима. Драмски израз отвара пут деци ка слободи изражавања како својих мисли, осећања тако и стеченог знања. Јачањем ових компетенција, деца су у могућности исказивати веће знање и постигнућа како у животно практичним ситуацијама тако и у вртићким, школским и алтернативним активностима. Такође су се развијале вештине које нам помажу да се повежемо са другима

и прихватимо их са њиховим осећањима, специфичностима, различитостима, потребама и жељама. Овако постављена веза између драмског израза, наступа и јачања самопоуздања, главна је водилца за разрађивање и испитивање проблема овог истраживања.

2.3. Циљ истраживања

Циљ истраживања је испитивање и потврђивање повезаности између чешћег излагања детета јавном наступу кроз драмски израз и јачања његовог самопоуздања, пред групом деце и одраслих особа.

2.4. Задаци истраживања

Полazeћи од наведеног циља истраживања, формулисани су следећи задаци:

1. Установити да ли излагање активностима која подразумевају јавни наступ и јавно говорење кроз драмски израз продужују време и фреквентност самоиницијативног наступа пред вршњацима и одраслима
2. Испитати да ли поступност увођења у драмски израз има за исход разумевање сопствених емоција и јачање самопоуздања код деце
3. Установити вези између добијених вредности у прва два задатка, тј. упоредити добијене резултате и утврдити повезаност између проигравања садржаја кроз драмски израз и развоја самопоуздања

2.5. Хипотеза истраживања

Општа хипотеза јесте да је проигравање животних садржаја кроз драмски израз у директној вези са развојем самопоуздања, као једној од кључних компоненти за развијање вештина емоционалне регулације и експресије, као предуслов за остваривање социјалних вештина и академских постигнућа.

2.6. Методе, технике и инструменти

Метода прикупљања података је непосредно посматрање деце, бележење кроз чек листе.

Чек листе посматрања деце попуњавају студенти завршних година педагогије и психологије филозофског факултета у Новом Саду.

Чек листа се налазе у прилогу (Прилог 3.)

2.7. Популација и узорак истраживања

Истраживање се вршило на узорку од 9 деце узраста од шест до осам година. Групу је чинило 4 дечака и 5 девојчица.

2.8. Организација и ток истраживања

Подаци су прикупљени од стране 2 радионичара који су као задатак имали само бележење података у чек листе, и 2 водитеља радионица која су после непосредног рада са децом заједно са претходним радионичарима анализирали прикупљене податке и на основу њих планирала наредну радионицу.

Радионичари посматрачи су студенти завршне године педагогије и психологије а водитељи радионице су васпитач који је и сам аутор овог рада и један студент педагогије или психологије.

Сви радионичари посматрачи и водитељи радионице су били упознати са циљевима и задацима истраживања, као и начином бележења посматраних ситуација.

Студенти су мењали улоге током радионица и сви су учествовали како у реализацији саме радионице тако и у анализама радионица и прикупљеним подацима. Оваква организација је била потребна као би се избегла субјективност посматрача приликом бележења података али како би се свако од радионичара испробао у свим улогама. Током анализе података користиће се термин радионичар и за улоге водитеља радионице и радионичара посматрача, јер су улоге биле испреплетане током радионица.

Радионице су биле у трајању од сат и по времена.

Током радионице задатак радионичара је био да посматра сегменте:

- Учесталости самоиницијативног јављања за јавно говорење, дужина наступа који се посматра у минутима, колико пута у току овог сегмента користи право на даље
- Иницијативе радионичара за јавно говорење детета дужина наступа који се посматра у минутима, колико пута у току овог сегмента користи право на даље
- Учествовања у драмској активности на иницијативу радионичара, дужина наступа који се посматра у минутима, колико пута у току овог сегмента користи право на даље
- Учествовања у реализацији драмске активности на спонтану иницијативу детета, дужина наступа који се посматра у минутима, колико пута у току овог сегмента користи право на даље

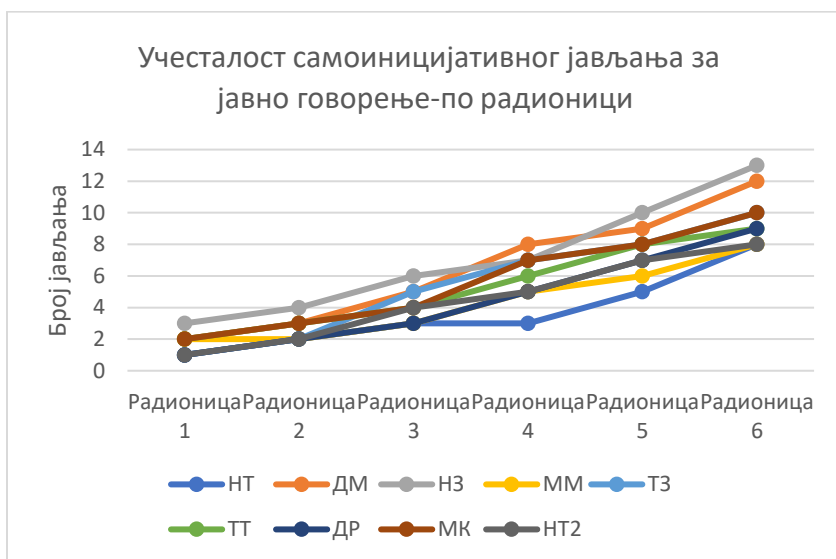
Запажања са радионице су унета у табелу која се користила за анализе. Табела се налази у прилогу (Прилог 3.).

3. РЕЗУЛТАТИ ИСТРАЖИВАЊА И ЊИХОВА ИНТЕРПРЕТАЦИЈА

Резултати анализа ће бити приказани по сегментима посматрања а затим и поређењем једнаких делова посматрања из сваког сегмента. Поредиће се учесталости јављања, дужине трајања наступа као и коришћење „права на даље“.

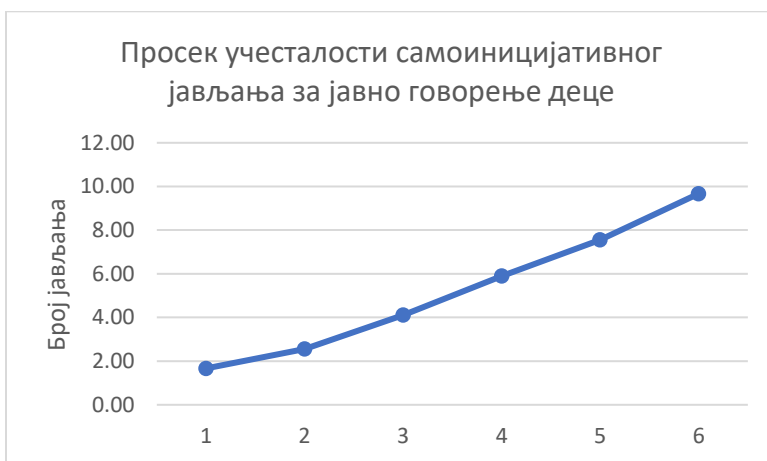
- Под термином „самоиницијативно јављање за јавно говорење“, подразумевали смо јављање деце без иницирања одраслих или вршњака, у активностима које изискују причање у којима је било потребно изнести свој став или мишљење. Било нам је занимљиво да пратимо и колико дуго деца причају када се сама јаве од прве па до шесте радионице. „Право на даље“ нам није испрва имало смисла у овом сегменту посматрања, нити је очекивано јер је јављање необавезно, то јест, на самоиницијативу деце, али како су деца почела да га користе, осећајући да би се можда од њих очекивало да нешто кажу а за то нису била спремна, почели су да га користе. Тако смо и део „права на даље“ уврстили у посматрање и у овом сегменту. Посматрајући учесталост самоиницијативног јављања за јавно говорење током радионица, затим дужину трајања наступа када се учесник самостално јавио, а који се посматра у минутима, затим колико пута у току овог сегмента користи право на даље дошло се до следећих резултата.

Анализом података дошло се до увида да се број јављања код сваког детета прогресивно повећавао, те је број јављања растао из радионице у радионицу (Графикон 1.). На првој радионици се број јављања кретао између 1 и 3 док се на последњој шестој радионици број јављања кретао између 8 и 13 пута.

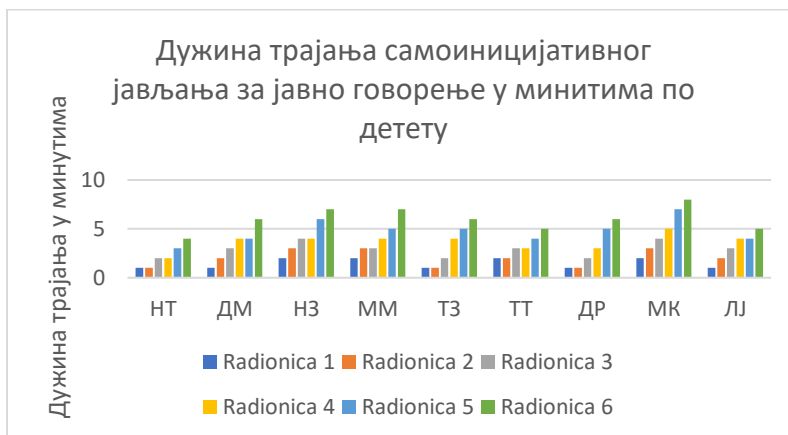
Графикон 1.

Посматрањем просечног броја јављања деце на сопствену иницијативу уочава се пораст у просеку са 2 на 10 јављања (Графикон2.).

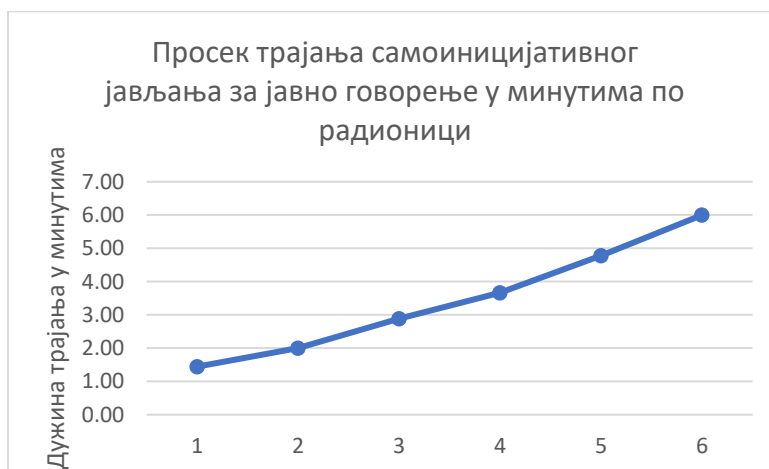
Графикон 2.

Дужина трајања говорења деце пред групом на сопствену иницијативу је сваком радионицом прогресивно се продужавала (Графикон 3.)

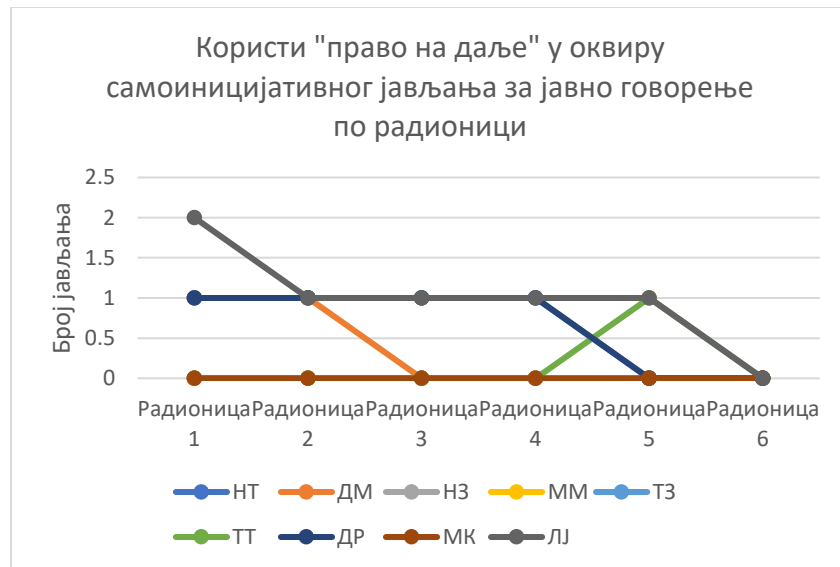
Графикон 3.

У просеку је дужина трајања говорења деце пред групом на првој радионици била између 1 и 2 минута док је на шестој износила око 6 минута (Графикон 4.). Интервали у минутима су оквирни јер се бележење вршило посматрањем на сат и заокруживало се на округло број са одступањима.

Графикон 4.

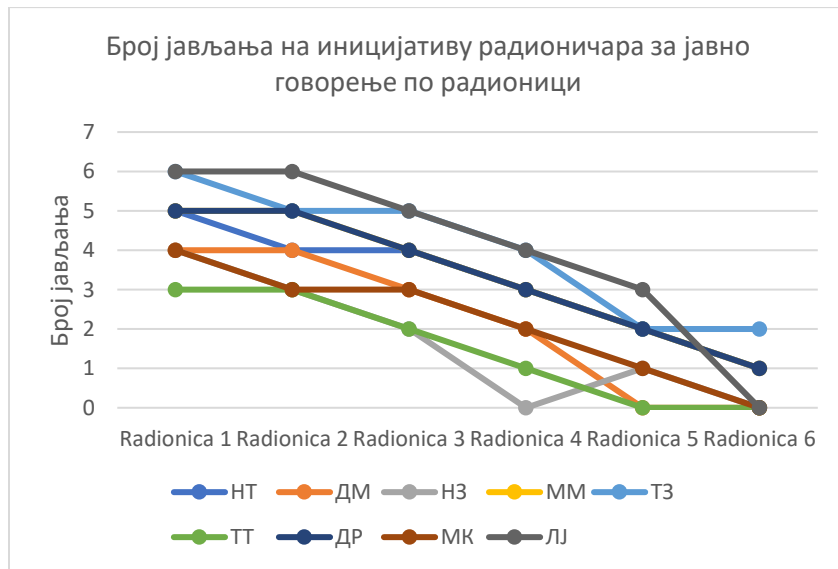
„Право на даље“ у овом сегменту самоиницијативног јављања се на првој радионици јављало у распону од 0 до 2, док је на последњој шестој радионици овај број јављања био 0 за сву децу (графикон 5.).

Графикон 5.

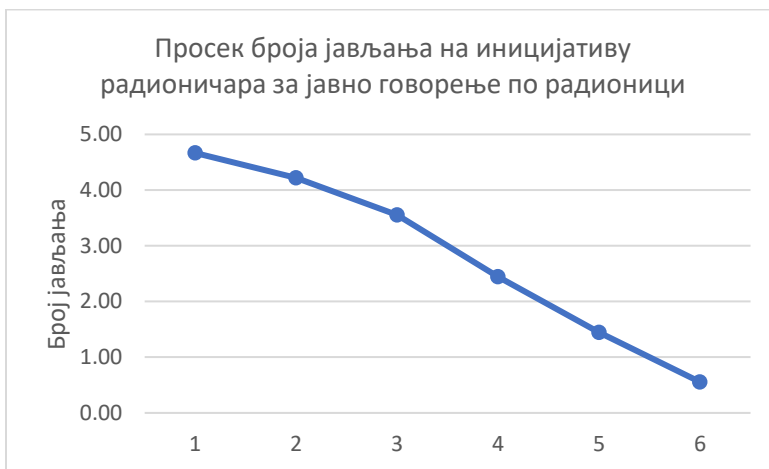
- Следећи сегмент посматрања јесу моменти када дете говори на иницијативу радионичара. Под термином „иницијатива радионичара за јавно говорење“, подразумевали смо јављање деце на иницирање одраслих, у активностима које изискују причање у којима је било потребно изнести свој став или мишљење. Радионичар је користио право да подстакне дете на наступ и јавно говорење, мотивишући га да учествује у активностима на радионици где је било потребно. У овом сегменту посматрања такође је анализиран број наступа, дужина тих наступа и број коришћења „права на дање“.

Током радионица уочава се пад интервенција радионичара као подстицај за јавно говорење. На првој радионици радионичари су интервенисали 3 до 6 пута по детету док су се интервенције на шестој радионици кретале од 0 до 2 пута по детету (графикон 6.).

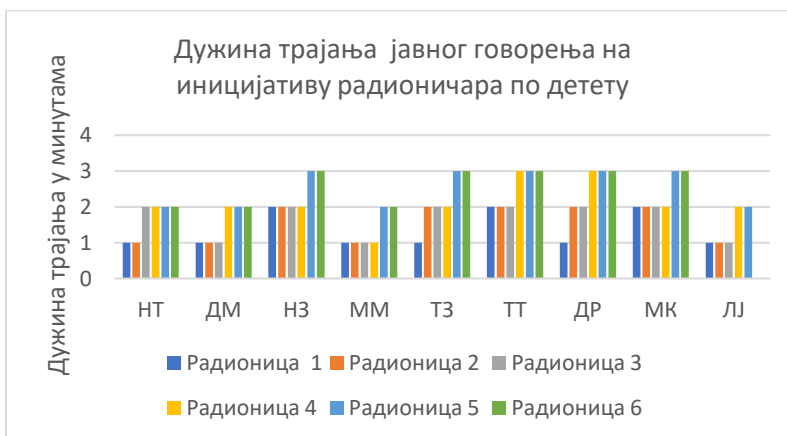
Графикон 6.

У просеку је број иницирања од стране радионичара кретао од 4 до 5 на првој радионици, док се на шестој кретао између 0 и 1 (Графикон 7.).

Графикон 7.

Дужина трајања јавног говорења детета на иницијативу радионичара се код сваког детета продужавала. Интервал говорења се продужавао са 1 на дужину до 3 минута (Графикон 8.). Интервали у минутима су оквирни јер се бележење вршило посматрањем на сат и заокруживало се на округлао број са одступањима.

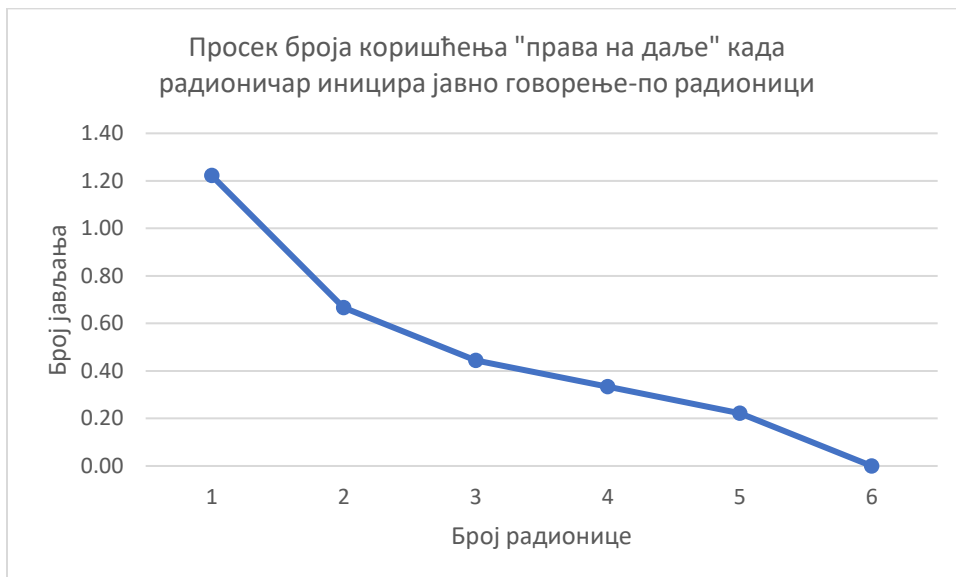
Графикон 8.

У просеку дужина трајања јавног говорења деце на иницијативу радионичара износила је око 1.5 минута на првој радионици, на петој је износила око 2,5 минута док је на последњој шестој дужина била између 2 и 2,5 минута (Графикон 9.).

Графикон 9.

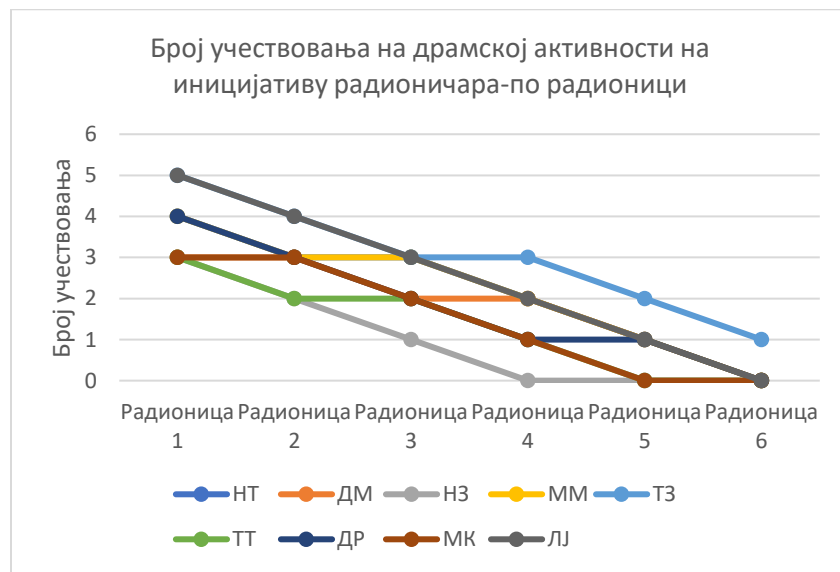
„Право на даље“ се у сегменту посматрања јавног говорења на иницијативу радионичара се у просеку по радионици кретало од 1,2 на првој радионици до 0 пута на последој шестој радионици (Графикон 10.)

Графикон 10.

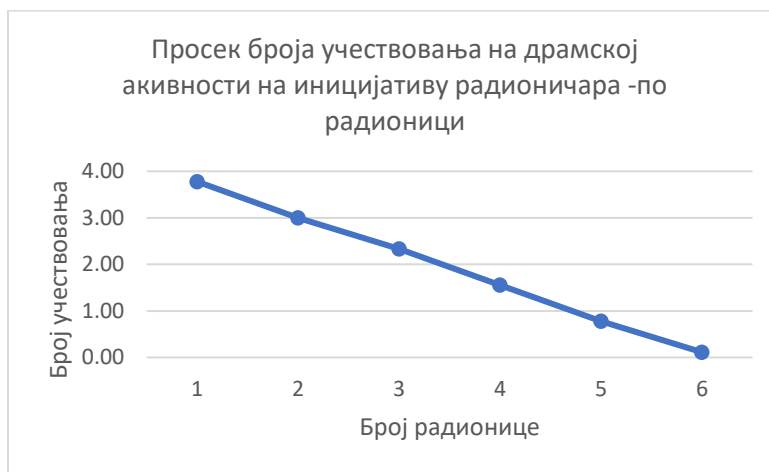
- Посматрање и бележење учествовања деце у драмској активности на иницијативу радионичара, подразумевамо да су деца мотивисана и иницирана на учествовање од стране одраслих у реализацији драмских активности, где су деца имала одређене улоге и задатке као актери драмских активности. У овом сегменту се такође бележила дужина наступа као и коришћење „права на даље“.

Анализом броја учествовања деце на иницијативу радионичара, уочава се да је током прве радионице број интервенција радионичара био од 3 до 5 пута, док се током шесте, последње радионице тај број кретао између 0 и 1 пут (Графикон 11.).

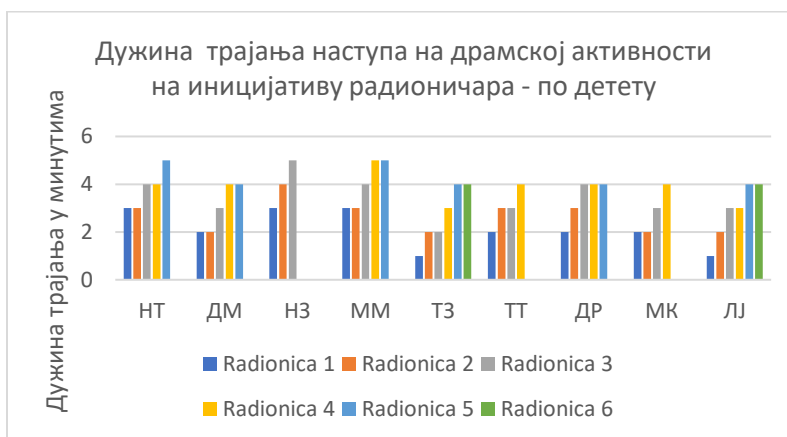
Графикон 11.

Просечан број иницирања деце на учествовање на драмској активности од стране радионичара износио је 4 на првој радионици, а на последњој шестој 0 (Графикон 12.).

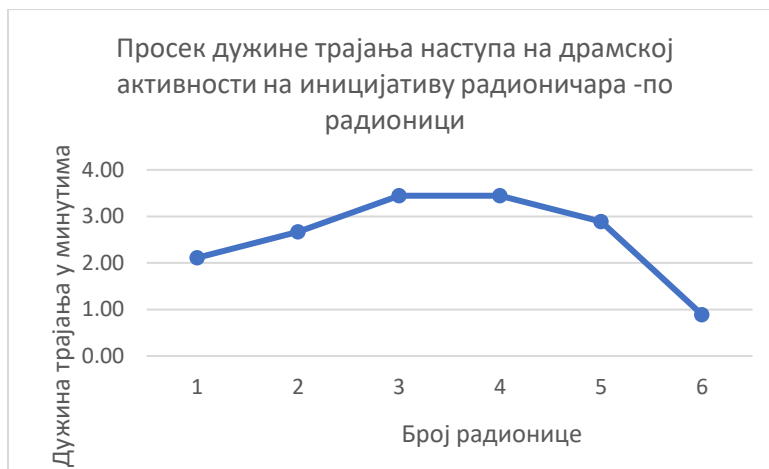
Графикон 12.

Дужина трајања учешћа деце на драмској активности на иницијативу радионичара кретала се на првој радионици између 1 и 3 минута, док се на последњој шестој кретала од 4 до 7 минута (Графикон 13.) На графикону је видљиво да нису сва деца на свим радионицама била иницирана од стране радионичара на учешће на драмској активности. Интервали у минутима су оквирни јер се бележење вршило посматрањем на сат и заокруживало се на округло број са одступањима.

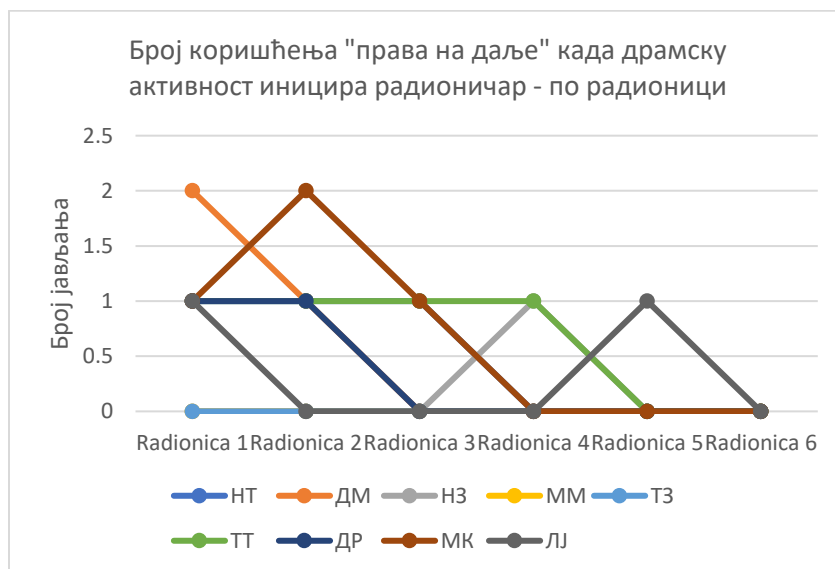
Графикон 13.

У просеку дужина трајања учешћа деце на драмској активности на иницијативу радионичара, на првој радионици износила је око 2 минута, затим је на трећој и четвртој порасла на 3 минута, а на шестој последњој у просеку на 1 минут. (графикон 14.).

Графикон 14.

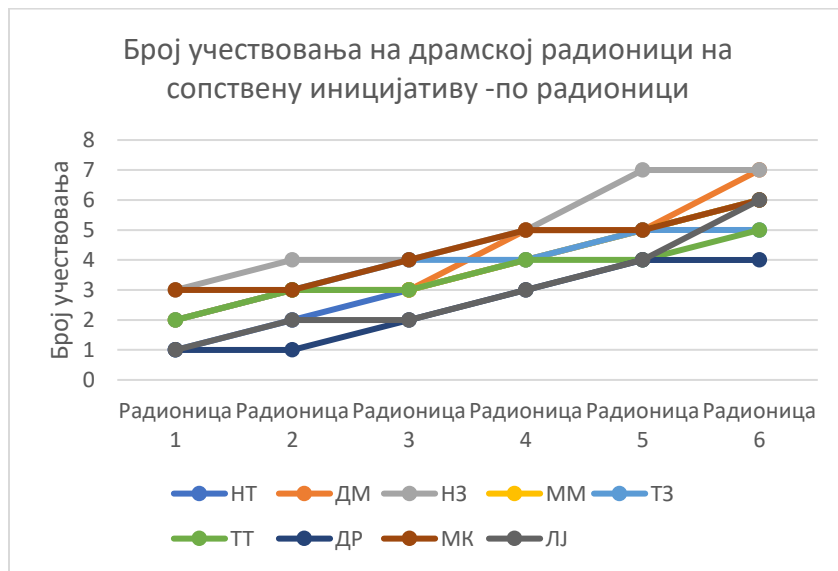
„Право на даље“ у овом сегменту на првој радионици се користило од 0 до 2 пута а на последњој , шестој, 0 пута (Графикон 15.).

Графикон 15.

- Учествовање у реализацији драмске активности на сопствену иницијативу детета, подразумева учешће деце у активности тако да се они сами јављају за учешће без мотивисања и иницирања од стране радионичара.

Анализом броја јављања долазимо до увида да се током радионица кретао од 1 до 3 пута на првој радионици, до 4 до 7 пута на последњој шестој радионици (Графикон 16.)

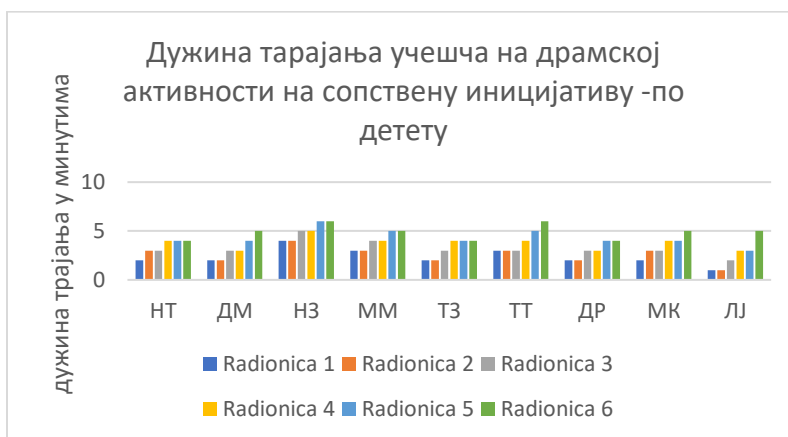
Графикон 16.

Просечан број јављања деце на сопствену иницијативу на учествовање у драмском делу радионице кретао се од 2 до 6 пута по радионици (Графикон 17.)

Графикон 17.

Дужина трајања наступа када су деца самоиницијативно наступала од 1 до 4 минута на првој радионици док на последњој шестој је тај интервал био од 4 до 6 минута (Графикон 18.). Интервали у минутима су оквирни јер се бележење вршило посматрањем на сат и заокруживало се на округло број са одступањима.

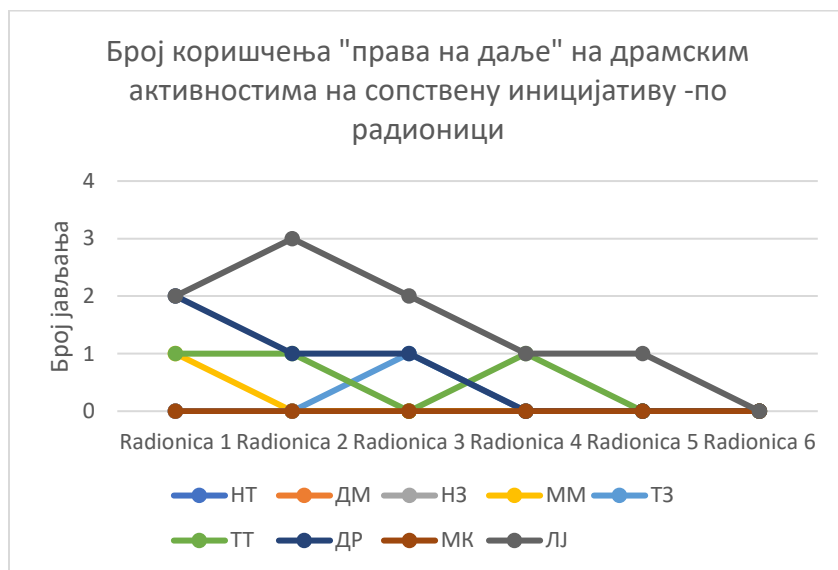
Графикон 18.

Просечан број дужине трајања драмског наступа у овом сегменту био је око 2 минута на првој радионици и око 5 минута на последњој шестој радионици (Графикон 19).

Графикон 19.

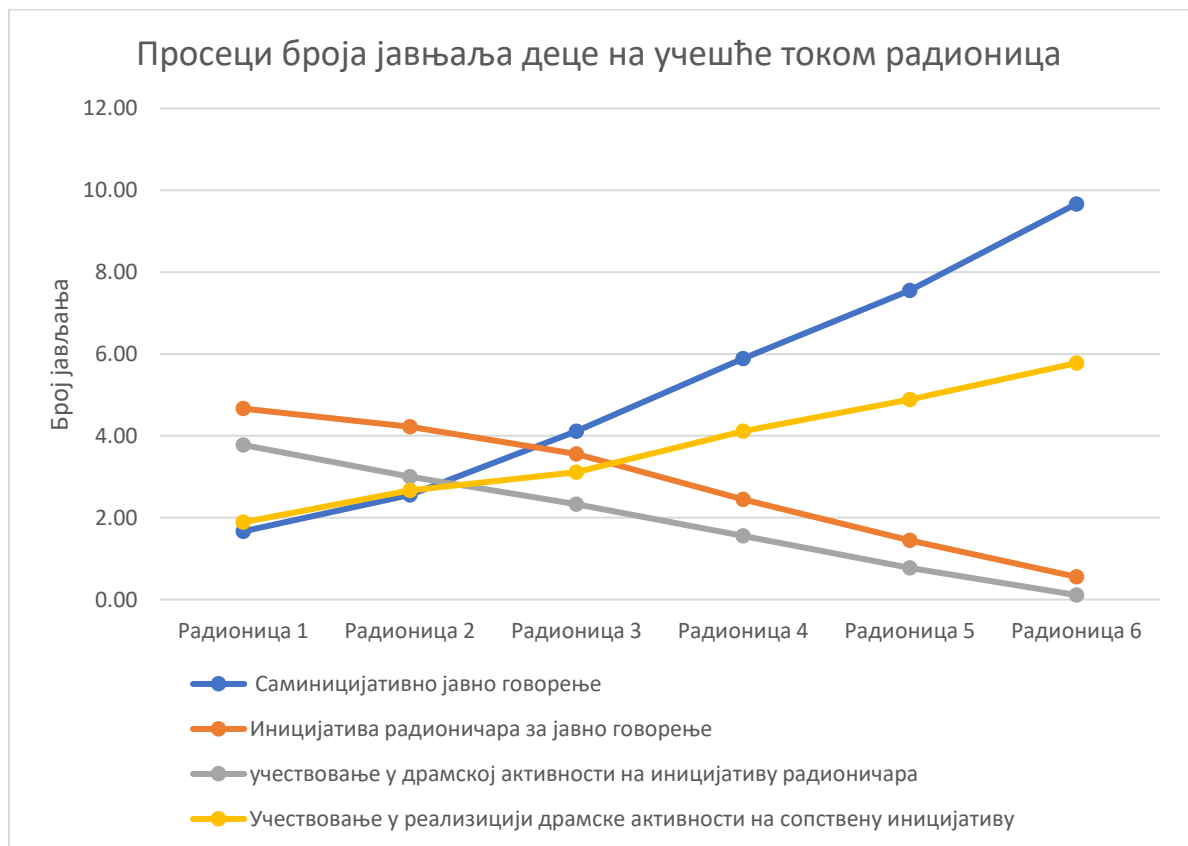
„Право на даље“ у овом сегменту је посматрано јер се на првој радионици појавило и то у броју од 0 до 2, док је на последњој шестој тај број износио 0 пута (Графикон 20.).

Графикон 20.

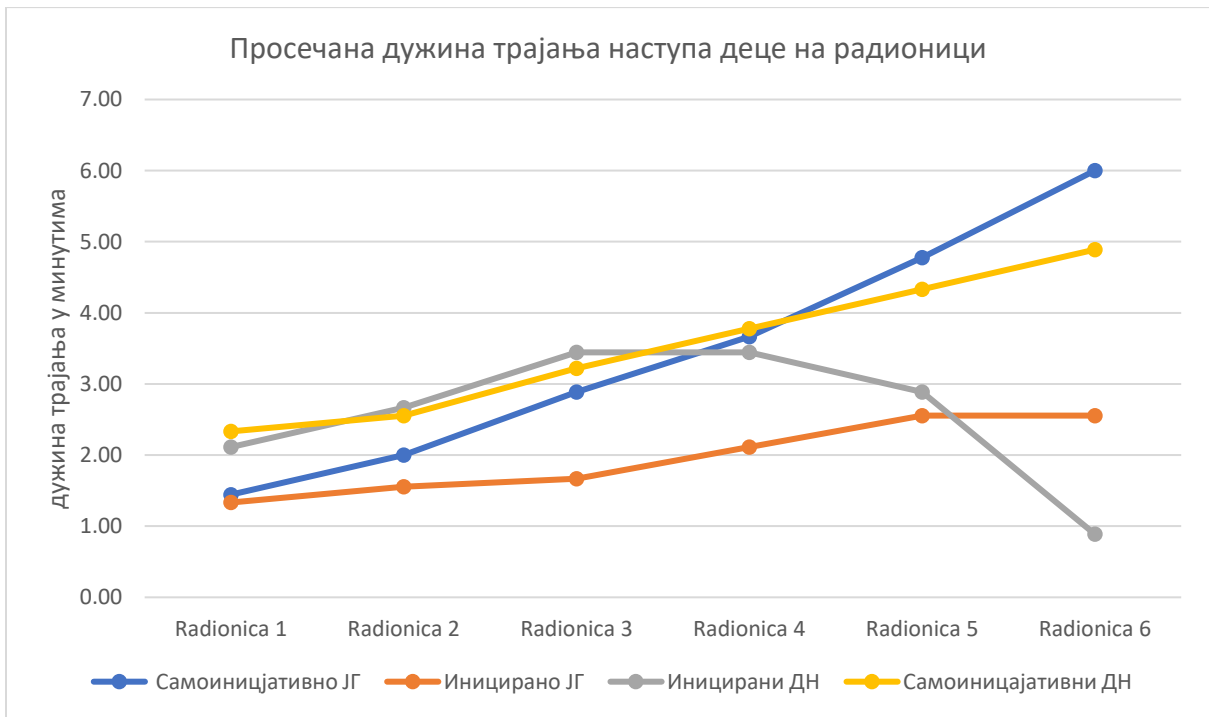
- Поређењем учешћа деце у активностима, дужином трајања учешћа и коришћењем „права на даље“ кроз све сегменте који су се посматрали током радионица, дошло се до следећих резултата.

Посматрајући графикон уочавамо да се број јављања и учествовања деце на првој радионици када је самоиницијативно говорење у питању кретао око 2, а да је током радионица се тај број повећавао до 6 (у драмским активностима) односно 10 (у јавном говорењу). Број учествовања на иницијативу радионичара се током радионица смањивао са 4 (на драмским активностима), односно 5 (у јавном говорењу) на 0 пута у обе врсте активности (Графикон 21.).

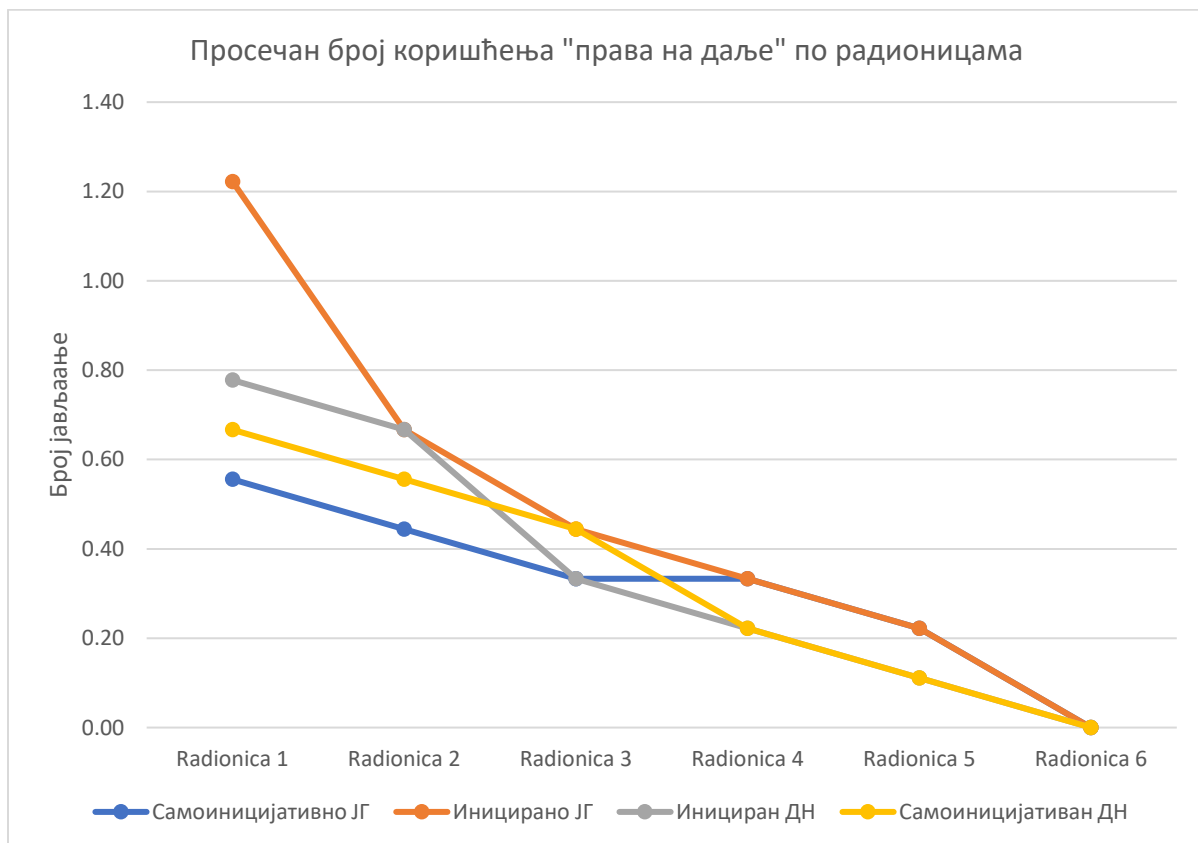
Графикон 21.

Посматрајући дужине трајања наступа по сегментима, уочава се пораст дужине трајања наступа у свим сегментима. Када је у питању посматрано јавно говорење (ЈГ) и самоиницијативно и иницирано су на почетку имали дужину око 1 минута, док је на шестој радионици иницирано говорење трајало око 2 минута а самоиницијативно се продужило на око 6 минута у просеку. Дужина трајања драмског наступа (ДН) иницираног и самоиницираног се разликује, самоиницијативно је свакако у порасту, на првој радионици је просек њихове дужине био око 2 минута а на крају шесте радионице око 6 минута, док је иницирано у паду на 1 минут на шестој радионици (Графикон 22.). Интервали у минутима су оквирни јер се бележење вршило посматрањем на сат и заокруживало се на округло број са одступањима.

Графикон 22.

Анализом просека коришћења „права на даље“ уочавамо пад броја коришћења у свим сегментима посматрања. Најчешће се користио када је иницирано јавно говорење (ЈГ) у питању у просеку 1,2 пута на радионици, затим када је инициран драмски наступ (ДН) 0,8 пута, самоиницијативан драмски наступ 0,7 пута и самоиницијативно јавно говорење 0,5 пута у просеку на радионици. На шестој радионици се ово право није користило и износило је 0 пута у просеку на радионици (Графикон 23.).

Графикон 23.

4. ЗАКЉУЧАК

Анализом података добијених истраживањем, можемо закључити да је потврђена хипотеза да је проигравање животних сарджаја кроз драмски израз у директној вези са развојем самопоуздања, као једној од компоненти за развијање вештина емоционалне регулације и експресије, као предуслов за остваривање социјалних вештина и академских постигнућа.

Подаци показују да је деци у почетку била потребна подршка и подстицај да искажу своја мишљења, знања и емоције, те да се она временом губила као потреба и да су се деца без иницијативе одраслих јављала се да говоре и учествују у активностима. Приликом ове анализе морамо узети у обзир и то да се деца међусобно, као и са одраслима нису познавала, те је и то један од разлога што је мотивација за излагање била потребнија на почетним радионицама. Како су се радионице низале, деца су била све отворенија и спремнија на сарадњу, да би на последње две радионице били у потпуности спремни да самоиницијативно учествују у свим активностима. Дужина учешћа деце у свим активностима се прогресивно продужавала било да је иницирана од стране радионичара или на саму иницијативу детета. Треба напоменути да је на радионицама у многим активностима било омогућено деци да имају заједничке наступе, да сарађују и заједнички презентују/глуме, те су наступи због тога имали дужу минутажу. Право на даље, које је једна новина била у дечијем искуству, користила се у првим радионицама и када су деца заиста имала потребу да не износе своје мишљење, ставове или емоције али и као новину у њиховим искуствима коју су хтели да пробају како функционише. Ову могућност користили су чак и када то нама одраслима није имало смисла, а то је када нису била прозивана и додатно мотивисана да говоре, већ и када су само имала осећај да се од њих очекује да нешто кажу. Ово „право на даље“ временом се изгубило као појава на радионицама, јер су деца радо учествовала у активностима и говорила о својим промишљањима и емоцијама.

Драмске технике на радионицама постале су канал који су деца користила како би ослободила своје капацитете и ресурсе који су остали блокирани у дечијем искуству као последица социо-емоционалних односа детета са околином у којој одраста. Стратегије које је дете користило у свом одрастању нису биле довољне да ојачају њихово самопоуздање и превладају тешкоће у социјализацији. Примена драмских техника није резервисана само за рад са децом даровитом за глуму, већ како смо показали погодна је за рад са свом децом, јер се понуђени облици и сардџаји већ након почетног отпора врло брзо прихватају и са великим ентузијазмом се учествује у њима. Употребом техника драмске уметности, деца су упућена на суочавање и решавање реалних животних проблема, учествовање у њиховом „провежбавању“ и посматрање других у сличним ситуацијама, и то у безбедном окружењу. Кроз драмску експресију врло брзо се постижу веома видљиви помаци у мењању ставова и након тога и понашања детета у смислу отварања, превладавања социјалних страхова, укључености, изградње пожељне слике о себи, као и јачању самопоштовања и самопоуздања. Драмска уметност све више постаје прикладан канал за постизање социјалних и васпитних циљева али и ефикасно тераписко средство.

ЛИТЕРАТУРА:

- Goleman, D. (1995). *Emotional Intelligence: Why It Can Matter More than IQ*. New York: Bantam Books.
- Harvud, R. (1988). *Istorija pozorišta*. Beograd: Clio.
- Linda E. Homeyer, M. O. (2008). Play Therapy Practice, Issues, and Trends. *American Journal of Play*, 210-228.
- Mijatović, M. (2011). *Dramski postupci u nastavi b/h/s jezika i književnosti*. Преузето са https://www.bnp.ba/dols/doc/DRAMSKI_POSTUPCI_U_NASTAVI.pdf
- Видука, М. (2016). *Примјена драмских техника у раду са особама у ризику*. Загреб: Свеучилиште у Загребу.
- Големан, Д. (2021). *Емоционална интелигенција*. Београд: Геопетика издаваштво.
- Ловрић, С. Р. (2013). Радионица као модел рада са групом у оквиру васпитно-образовног система. У Г. А. сар., *Социјални рад у школи* (стр. 243-255). Лакташи: Графомарк.
- Милица Дробац Павићевић, С. Д. (.). *Збирка радионаци за тринаестогодишњи рад са децом и младима у васпитно-образовном систему*. Лакташи: Друштво психолога Републике Српске.
- Основе програма предшколског васпитања и образовања „Године узлећа“*. (2019). Београд: Просветни преглед.
- Поповић, И. И. (2018). Драмска уметност у дечијем учењу и развоју као алтернатива електронским медијима. *Филозофија медија: медији и алтернатива* (стр. 73-81). Јагодина: Факултет педагошких наука Универзитета у Крагујевцу.
- Поповић, И. И. (2018, јун). Драмска уметност у корелацији са другим васпитно-образовним активностима у вртићу. *Норма*, 99-109.
- Стаменковић, И. (LXIV 2015, 4). Драмска уметност и образовање: Различити правци и приступи у примени драмских и/или позоришних техника. *Насијава и васпитање*, стр. 809-822.

ПРИЛОЗИ

Прилог 1. Табеларни приказ плана радионце

”UCINI TO NEOBICNO”

Radionica- I

Radioničari: Katarina Majkic , Tanja Rajacic

CILJ	OPIS AKTIVNOSTI	VREME	MATERIJAL
	Upoznati se sa decom i ponuditi im ID karticu sa njegovim imenom Zakačiti svoj bedž tako da ga ostali vide i prokomentarišu ono što je napisano na bedžu.	5 min.	Gotove kartice sa ispisanim imenima dece
1. Međusobno upoznavanje	Sesti sa decom u krug I motivisati ih da kazu svoja imena I pri tome izvedu neki pokret, svi kazemo Zdravo.... I ponovimo pokret koji je dete pokazalo	10 min.	
2. Dogovor o radu	Sa decom dogovaramo pravila rada I ispisujemo ih na papir okacen na zid	10 min.	Fliip cet papir, flomasteri I krep traka
3. Simboli	Motivisati decu da smisle neki simbol koji ce ih predstavljati tokom radionica da ga nacrtaju na table pored njihovog imena.	5+10 min.	Papir, flomaster (bojice) i tabla
4. Osvescavanje prostora, odnosa stvari i osoba u njoj	Krecemo se svi kroz proctor, setamo, I dajemo instrukcije deci kako da se pozdravljaju, prstima ruke, laktovima, kolenima.... Vezba se izvodi u tisini.	5 min.	/
5. Osvescavanje prostora, odnosa stvari i osoba u njoj kretanjem u sedecem položaju	Sednemo na guzu I okretanjem oko sebe na guzi krecemo se kroz proctor pozdravljamo druge pljeskanjem o dlan, kao pozdrav.	5 min	/
6. Osvescivanje sopstvenog tela I tela drugih	Sednemo u krug, spojimo se stopalima I dodirujemo se stopalima, dodirujemo se prstima, dodirujemo svoja stopala I prste svojim rukama I dodirujemo stopala I prste drugih oko sebe. Savijano se ka unutra I simuliramo otvaranje I zatvaranje cveta. Polako dodirujemo svoje noge Budimo delove tela	10 min.	/
7. Ledja o ledja,	Deca sednu u parovima na pod tako da su okrenuta ledjia o ledja jedno drugome. Polako se krecu tako kroy proctor sa jednog kraja prostora na drugi-guranjem, zatim pruzaju otpor jedno drugome preko ledja I na kraju smestaju glavu jedno drugom na rame I polako se spustaju u lezeci položaj tako da im se glave na kraju dodiruju po strani.	5 min.	

8. Opertavanje kontura tela	Deca ce svako svog para poleci na papir I nacrtati njegove konture.	5 min.	Papir, flomasteri,
9. Kretanjem kroz proctor gazenjem izmedju	Polovina dece lezi na podu sa rasirenim rukama I nogama a druga polovina se krece izmedju njih tako da pazi da ih ne zgazi. Nakon ove vezbe razgovarati sa decom o emocijama koje su imali dok su lezali, I motivisati ih da te emocije slikovito prikazu na konturama svoga tela koje cemo polepiti po zidu.	15 min.	Papiri, krep traka i flomaster
10. Senke, oslobadjanje kroz pokret iza paravana	Povesti decu iza paravana I motivisati ih da se slobodno izraze kroz pokret bez straha od pogleda drugih I neverbalne komunikacije posmatraca. Ili iranje sa senkama I siluetama, aktivnost opredeliti spram vremena i grupe.	10 min.	Platno, kanap, reflektor, produzni kabel,
11. Evaluacija , sumiranje doživqaja	Vratitit se u formu kruga, motivisati decu da pričaju o iskustvima sa radionice i dogovoriti ritual za završetak radionice	10 min	
12. Igre za koheziju grupe	Šejker igra za koheziju grupe	Po interesovanju do polaska kući	

Прилог 2. Приказ извештаја са радионе

Mesto održavanja: Play centar, Balzakova 11/1, Novi Sad

Tema: LJUBOMORA - to što hoću i šta želim, neću ni sa kim da delim, niti ljubav niti stvari, to mi sreću moju kvari. Al' kad malko mućnem glavom, sa kojim ja to tražim pravom? Ako nešto ne поделиš, nećeš dobiti ni ti kad želiš.

(6- 8 godina)

Izveštaj o održanoj radionici

1.	Datum:	08.01.2019.
2.	Vreme:	11:00- 12:30
3.	Ime i prezime voditelja/ke radionice:	Tanja Rajačić, Angelina Božin
4.	Naziv radionice:	Ljubomora
5.	Broj prisutne dece:	9
6.	Opis toka radionice:	<p>Pri dolasku, deca su prvo dobila kartice na kojima je trebalo da ispišu svoja imena i po želji da ih ukrase, a koje su kasnije okačila na svoje majice. Dok su čekala da radionica počne i svi učesnici pristignu deca su takođe ukrašavala svoja već unapred ispisana imena i na flipčart tabli i imala su mogućnost da po želji nešto nacrtaju ili se upoznaju sa prostorom, prisutnim volonterima i igračkama u prostoriji. Radionica je započela tako što su sva deca sela u krug i predstavila se. Predstavljenje je teklo tako što je svako dete reklo svoje ime i izvelo neki pokret, a ostali su imali zadatak da pozdrav uzvrate tako što su taj pokret oponašali, kako bi poželevi dobrodošlicu svakom detetu. Nakon upoznavanja, deca su pozvana da sednu u drugi deo prostorije, dok je u prvom delu za njih izvedena lutkarska predstava. Predstava je imala za cilj da prikaže odnos dve ljubomorne sestre na igračke koje im je Deda Mraz poklonio za Novu godinu. Kako bi se one svake godine na isti način ponašale, tako što bi veoma brzo odložile igračke ne mogavši naći kompromis i razlog za igru jer im se uvek činilo da je igračka druge sestre lepša i zanimljivija, Deda Mraz se dosetio da ih iznenadi i ovog puta pokloni jednoj samo lutke, dok je druga dobila samo odeću. Deca su zatim pozvana da prokomentarišu predstavu i ono što su videla i vrlo brzo su došla do zaključka da je reč o ljubomori i da je jedino moguće rešenje da se igraju zajedno tako što će podeliti igračke i kombinovati haljine. Tokom prvog dela predstave deca su sedela u drugom delu prostorije i bila su publika dok u jednom momentu nisu spontano prešla u prvi deo i postala aktivni učesnici performansa dajući predloge i sugerišući igru lutkama. Nakon toga deca su dobila zadatak da se prisetite nekih</p>

	<p>trenutaka i razloga zbog kojih su osećala ljubomoru, da bi kasnije mogla da razmisle na koji način su te trenutke mogla da prevaziđu, komenarišući svoje slučajeve po želji. Zatim su svi učesnici pristupili crtanju svojih primera tako što su bili podeljeni u tri grupe. Jedni su za stolom pred sobom imali makaze i olovke, drugi boje i lepak, a treći papire, te su saradnjom kao što smo i očekivali pristupili svojim radovima i slobodnom tehnikom stripom ili crtežom, uz razgovor i pomoć volonera oko svake pojedinačne situacije, nacrtali svoje priče. Svi crteži su potom izloženi na zidu, kao i oni koje su uradili na početku radionice tokom okupljanja grupe. Kako su završavali svoje radove bili su pozvani da se pridruže grupi u igricama koje su planirane "Prikriveni dirigent", "Šejker" i "Konjičke trke". Kada su igre završene svi su pozvani ponovo da sednu u krug i kažu šta im se dopalo tokom radionice, šta bi voleli da kažu ili još dodaju i tada su dobili mogućnost da izraze svoj utisk i tako što su na "Meti stanja" nacrtanoj na flipčartu upisivali svoje ime ili simbole u određene delove kruga u zavisnosti od zadovoljstva radionicom.</p>
7. Utisci voditelja/ke radionice	<p>Sve isplanirane aktivnosti su ostvarene. Čini se da je predstava ostvarila određeni efekat, budući da su deca aktivno učestvovala i spontano se priključila diskusiji, slobodno navodila primere svojih osećanja ljubomore i davala komentare. Takođe, pokazala su zainteresovanost i za ostale planirane aktivnosti, te se može zaključiti da je ostvaren glavni cilj radionice da je ona uspešno realizovana.</p>
8. Eventualni problemi:	<p>Tokom radionice nije bilo posebno izazovnih situacija. Arsenije je bio najstariji u grupi, pa je bio zamoljen da se pridruži predstavi kao pomoćnik kako bi mu bilo zanimljivije, a mala Elena je bila zainteresovana za predstavu ali kada je počelo crtanje, čini se da je imala želju da učestvuje ali se ipak nije pridružila grupi da bi se kasnije lepo igrala plastelinom kada se veći deo grupe razišao. Ostali učesnici su predusretljivo učestvovali i svim aktivnostima i bilo im je vrlo inspirativno i zanimljivo.</p>
9. Ideje, sugestije:	<p>Radionica je protekla lepo i bez problema iako je grupa bila velika, a učesnici su imali od 6 do 8 godina, te bi bilo dobro da smo imali mogućnost da održimo dve radionice na istu temu tako što bi učesnike podelili na starije i mlađe kako bi grupe po interesovanju bile ujednačene i kako bismo mogli pristupiti temi opširnije i prilagođenije uzrastu.</p>

Прилог 3. Табела 1. табела приказа френквентности јављања деце по радионицама

Діє	Райончик 1					Райончик 2					Райончик 3					Райончик 4					Райончик 5					Райончик 6																											
	НТ	ДМ	НЗ	ММ	ТЗ	ТТ	ДР	МК	ЛП	НТ	ДМ	НЗ	ММ	ТЗ	ТТ	ДР	МК	ЛП	НТ	ДМ	НЗ	ММ	ТЗ	ТТ	ДР	МК	ЛП	НТ	ДМ	НЗ	ММ	ТЗ	ТТ	ДР	МК	ЛП																	
Учасник самониймливоч	1	2	3	2	1	2	1	2	1	2	3	4	2	2	3	2	3	5	6	3	5	4	3	5	4	4	4	3	8	7	5	7	6	5	7	5	9	10	6	8	8	7	8	12	13	8	10	9	10	8			
Лавльа за лавно соворьне	1	1	2	2	1	2	1	2	1	1	2	3	3	1	2	1	3	4	3	2	3	2	3	2	3	2	4	3	2	4	4	3	3	5	4	4	3	2	4	3	2	4	3	5	4	4	5	3	3				
Дужина настула	0	1	0	0	1	0	1	0	2	0	1	0	0	1	0	1	0	0	0	0	1	0	0	1	0	1	0	1	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0			
Користи право на даље	0	1	0	0	1	0	1	0	2	0	1	0	0	1	0	1	0	0	0	0	1	0	0	1	0	1	0	1	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0		
Иницийна радочинра за лавно соворьне джета	5	4	4	5	6	3	5	4	6	4	4	3	5	5	3	5	3	6	4	3	2	4	5	2	4	3	5	3	2	4	3	5	3	6	4	3	2	1	0	1	0	1	0	1	0	2	2	1	0	2			
Дужина настула	1	1	2	1	1	2	1	2	1	1	1	1	1	1	0	0	1	1	2	1	2	2	2	1	2	2	2	1	1	0	0	1	1	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	
Користи право на даље	1	1	2	1	1	2	1	2	1	1	1	1	1	1	0	0	1	1	2	1	2	2	2	2	2	2	2	1	1	0	0	1	1	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Учасникове у дажком длу на индийнаву радочинра	4	3	3	4	5	3	4	3	5	3	3	2	3	4	2	3	3	4	3	2	1	3	3	2	1	3	3	2	2	3	2	1	1	2	1	1	0	1	2	0	1	2	0	1	0	0	1	0	0	1			
Дужина настула	3	2	3	3	1	2	2	2	1	3	2	4	3	2	3	3	2	4	3	5	4	4	5	3	4	4	3	5	4	6	5	4	6	5	4	5	4	5	4	5	6	7	5	4	5	6	4	4	0	0			
Користи право на даље	1	2	0	0	0	1	1	1	1	1	0	0	0	0	0	1	2	0	0	0	1	0	0	1	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	
Учасникове у реализацији дажком длу на наступу	1	2	3	2	2	2	1	3	1	2	3	4	3	3	1	3	2	3	3	4	3	4	3	4	3	3	3	2	4	2	4	5	4	4	4	3	5	3	5	5	7	5	5	4	4	4	5	4	6	4	6	4	
Дужина настула	2	2	4	3	2	2	3	2	2	1	3	2	4	3	2	3	2	4	3	2	4	3	2	4	3	3	3	2	4	2	4	5	4	4	4	3	4	4	6	5	4	4	5	5	4	6	4	5	3	3			
Користи право на даље	0	0	0	1	0	1	0	1	2	0	2	0	0	1	1	0	3	0	0	0	1	0	0	1	0	1	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0